

INVENTARIS VAN HET IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST DE BRUSSELSE CLUBBING CULTUUR

1. REFERENTIE

Dossierreferentie: 5000-0025

Aanvraag van: 07/06/2023

Datum van opname in de inventaris: 06/07/2023

Bijgewerkt op: /

2. IDENTIFICATIE VAN DE AANVRAGER:

2.1 NAAM :

Brussels By Night Federation vzw

Vertegenwoordigd door :

Meneer

Naam : Serra

Voornaam : Lorenzo

Functie : Medeoprichter en Voorzitter

Contactperso(n)en:

Meneer

Naam : Serra

Voornaam : Lorenzo

Adres : Arnaud Fraiteurlaan nr15/23, 1050 Elsene

Telefoon : /

E-mail : lorenzo@brusselsbynightfederation.be

2.2. HANDELEND IN DE HOEDANIGHEID VAN

Brussels By Night Federation is een vzw die het Brusselse nachtleven ondersteunt, vertegenwoordigt en promoot.

De leden van de federatie zijn de uitbaters en professionelen van het creatieve en feestelijke Brusselse nachtleven. Enerzijds zijn er de vaste leden, de eigenaars van nachtelijke etablissementen (clubs, nachtbars, concertzalen, tijdelijke bezettingen, ...), en anderzijds de rondtrekkende leden, die geen etablissement bezitten (collectieven, festivals, labels, ...).

De *Brussels By Night Federation* heeft een dubbele doelstelling:

- de problemen waarmee de uitbaters van het nachtleven regelmatig geconfronteerd worden, onder de aandacht brengen van de overheid en oplossingen formuleren om het nachtleven integraal deel te laten uitmaken van het economische, culturele en sociale leven in Brussel en om het veiliger, respectvoller en aantrekkelijker te maken.
- fungeren als aanspreekpunt voor de overheid om samen te werken rond thema's in de sector.

3. IDENTIFICATIE VAN HET ELEMENT / BENAMING

DE BRUSSELSE CLUBBING CULTUUR

3.1. BETROKKEN DOMEIN(EN)

☐	Tradities, zegswijzen, talen
☐	Podiumkunsten
☒	Sociale praktijken, rituelen, feesten
☐	Kennis en praktijken met betrekking tot de natuur en het heelal
☐	Knowhow verbonden aan ambachten
☐	Andere

3.2. KORTE BESCHRIJVING VAN HET ELEMENT

De Brusselse clubbing cultuur is de sociale en culturele gewoonte om in nachtclubs uit te gaan – een plaats die speciaal is opgevat om zich te kunnen ontspannen, om naar muziek te luisteren, om te dansen en mensen ontmoeten. De clubbing is een sociale praktijk die bijzonder aanwezig is in Brussel en bijdraagt tot het culturele leven van de regio. Bij de clubbing horen professionele dj-sets, *live* optredens, lichtshows, een dansvloer en een feestelijke sfeer om een meeslepende zintuiglijke ervaring te creëren. De clubcultuur verwijst naar het geheel van praktijken, waarden en sociale normen rond het fenomeen van de clubbing, maar ook naar de kennis en de knowhow die nodig zijn om het tot leven te brengen. Het verenigt actieve culturele operatoren zoals : organisatoren, dj's en artiesten, dansers en clubbers met een grote verscheidenheid aan achtergrond.

Sinds de opkomst van dance – music in de jaren 1960 tot en met vandaag is clubbing historisch bekend om een blijvend en evoluerend cultuurverschijnsel te zijn, dat in vele delen van de wereld en bijzonderlijk in Brussel een aanzienlijke impact heeft gehad op de populaire cultuur, op kunst in al zijn vormen en op het sociale leven. Clubbing wordt vaak geassocieerd met stadscultuur, jongeren en elektronische muziek, hoewel het een grote verscheidenheid aan muzikale genres en stijlen kan omvatten en mensen van alle leeftijden samenbrengt. De clubbingcultuur is een broedplaats voor creativiteit en innovatie en zorgt voortdurend voor nieuwe trends, muziekstijlen en omgangsvormen, wat niet alleen bijdraagt aan de evolutie en diversiteit van deze cultuur, maar ook van de samenleving als geheel. Clubbing draagt bij tot de opbouw van een individuele en collectieve identiteit en biedt deelnemers een platform voor zelfexpressie, artistieke expressie en een middel om in contact te komen met anderen in een omgeving die bevorderlijk is voor informele ontmoetingen. De clubcultuur wordt vaak geassocieerd met specifieke groepen (collectieven, labels, enz.) die zich rond de uitgaanservaring die in clubs wordt uitgedragen hebben gevormd. Deze gemeenschappen delen waarden zoals individuele vrijheid en autonomie, en zijn georganiseerd rond principes van geweldloosheid, muzikale diversiteit, tolerantie en inclusie.

De clubcultuur wordt doorgegeven door directe ervaring en deelname, maar ook meer formeel door muziek- en evenementenonderwijs, met mogelijkheden om DJ-technieken, podiumtechniek, elektronische muziek, moderne en urban dance te leren in scholen, academies en privélessen. Een schat aan documentatie is ook (archieven, documentaires, films, artikelen, enz.) beschikbaar.

Er bestaan een twintigtal vaste clubs in de regio, die goede omstandigheden bieden om te oefenen. Maar clubbing kan ook worden beoefend op tijdelijke plaatsen (dansbars, openlucht, restaurants, musea, enz.). De clubs bevinden zich voornamelijk in het centrum van de hoofdstad, maar zijn ook historisch gezien in Sint-Joost, Elsene, Oudergem, Watermaal-Bosvoorde en Vorst. De kwestie van het behoud en de locatie van clubs is een belangrijk voor het behouden van de praktijk, die soms wordt belemmerd door huisvestingsnormen en onverenigbaarheid, vooral met betrekking tot lawaai in een stedelijke omgeving. Clubbing, dat vaak in de kijker wordt gezet door problemen waarmee het te kampen heeft, verdient het om gepromoteerd te worden omwille van zijn culturele, sociale en economische aspecten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en zijn inwoners, alsook omwille van de verschillende beroepen, kennis en praktijk die nodig zijn voor zijn bestaan.

3.3. BETROKKEN GEMEENSCHAP(PEN) OF GROEP(EN)

Clubbing houdt verband met meerdere betrokken groepen. Een globalere kijk op het ecosysteem van de clubcultuur en de rol van de belangrijkste actoren daarin wordt beschreven in deel 5 van het formulier.

De clubbers : clubbers zijn mensen die naar clubs en feestjes gaan om elkaar te ontmoeten, naar muziek te luisteren, te dansen en plezier te maken. Hun aanwezigheid creëert de typische energie van clubbing: zij zijn de beoefenaars bij uitstek.

De dj's en artiesten : Dj's zijn de hoofdattractie in clubs. Ze treden op en laten muziek horen met behulp van een versterkt geluidssysteem. Ze leveren een fundamentele bijdrage aan de clubcultuur.

Actieve cultuuractoren: Dit zijn individuen (promotors) of groepen mensen (collectieven/labels) die, als ze niet bij een bepaalde club of locatie horen, clubervaringen aanbieden. Ze organiseren zich via een specifieke muziekprogrammatie rond specifieke waarden (bv. promotie van opkomende artiesten, promotie van een bepaalde muziekstijl, zichtbaarheid van vrouwen in de muziekscene en van geracialiseerde en/of genderspecifiek beschouwde personen op het podium, enz.).

Organisatoren : organisatoren zijn zaakvoerders, artistiek leiders, logistiek managers, teammanagers en alle beroepen die verband houden met het beheer van clubevenementen. Ze zijn verantwoordelijk voor de administratieve, logistieke (personele en materiële middelen) en artistieke organisatie van clubevenementen.

3.4. LOCATIE

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is de voedingsbodem voor een rijke, diverse en dynamische clubcultuur. Er zijn zowat twintig clubs verspreid over zijn grondgebied, die elk iets specifiek te bieden hebben: een historisch, architecturaal, artistiek of cultureel aspect, of populariteit binnen een gemeenschap. Het kan zowel gaan om commercieel bedoelde nachtclubs als om clubs die veeleer *underground* zijn en voortspruiten uit de alternatievere clubcultuur¹.

¹ of andere plaats is vast te pinnen, aangezien clubbing zowel "buiten de muren" kan worden beoefend (in de openlucht, op festivals enz.) als "binnen de muren" van plaatsen die aanvankelijk niet voor clubbing bestemd zijn (bv. dans- en nachtcafés, restaurants, culturele centra, evenementenzalen, ongebruikelijke locaties enz.) Deze tendens is momenteel in volle ontwikkeling.

Naast de eigenlijke clubs die uitsluitend voor deze functie bestemd zijn, wordt de clubcultuur ook beoefend in dans- en nachtcafés, culturele centra, evenementenzalen, concertzalen enz.

Er bestaat in Brussel nog geen eensgezindheid over een nomenclatuur of criteria die bepalen wat een nachtclub is. Hieronder vindt u evenwel een lijst met de plaatsen die in Brussel de benaming "nachtclub" hebben op basis van de volgende criteria: NACE-code, aanwezigheid van een dansvloer, muzikale programmatie en minstens geopend van 22u tot 06 uur.

<i>Le Mirano</i>	Leuvensesteenweg 38, Sint-Joost-ten-Node
<i>Fuse</i>	Blaesstraat 208, Brussel-Stad
<i>Spirito Brussels</i>	Stassartstraat 18, Elsene
<i>La Cabane</i>	Terhulpesteenweg 182, Watermaal-Bosvoorde
<i>C12</i>	Grasmarkt 116, Brussel-Stad
<i>Cactus Club</i>	Vorstlaan 147, Oudergem
<i>Bloody Louis</i>	Louizalaan 32, Brussel-Stad
<i>Chez Ginette – Homemade Club (You)</i>	Zwaardstraat 4, Brussel-Stad
<i>Les Jeux d’Hiver</i>	Croquetweg 1, Brussel-Stad
<i>Zodiak Club</i>	Kaasmarktstraat 10, Brussel-Stad
<i>Jalousy Club</i>	Hoogstraat 4, Brussel
<i>Magasin 4</i>	Havenlaan 51B, Brussel-Stad
<i>Dyôukes</i>	Duquesnoystraat 18, 1000 Brussel
<i>Barrio Brussels</i>	Kapelleplein 6, Brussel-Stad
<i>Madame Moustache</i>	Brandhoutkaai 5/7, Brussel-Stad
<i>Bonnejooi</i>	Steenstraat 8, Brussel-Stad
<i>Chez Maman</i>	Karmelietenstraat 7, Brussel-Stad
<i>Cartagena Salsa Bar</i>	Kolenmarkt 70, Brussel-Stad
<i>Birdy Brussels</i>	Waterloolaan 36/37, Brussel-Stad
<i>Sunset Club</i>	Rijckelarenstraat 7, Brussel-Stad
<i>Nostalgia</i>	Greepstraat 49, Brussel-Stad
<i>Mani Brussels</i>	Sint-Denijsplein 15, Vorst
<i>The Maze</i>	IJzerenkruis 25, Brussel-Stad
<i>Nao Brussels</i>	Wetstraat 40, Brussel-Stad

Op een paar uitzonderingen na bevinden deze clubs zich hoofdzakelijk in het centrum van de hoofdstad (verklaring zie recente historiek en ontwikkeling, deel 4.4). De plaatsen waar clubs gevestigd zijn en aan clubbing gedaan wordt, vormen heden ten dage een belangrijke kwestie in de stedenbouwkundige ontwikkeling en grondgebied planning van het Gewest. Aandachtspunten daarbij zijn vooral verenigbaarheid en vermenging van stadsfuncties: de wrijving tussen de tijdstippen waarop de vele activiteiten plaatsvinden leidt tot onverenigbaarheden, bijvoorbeeld op het vlak van lawaai in de stedelijke omgeving (zie mogelijke bedreigingen, deel 6.4).

In deze context loopt momenteel op initiatief van 24hbrussels een studie om feestlocaties – clubs en andere types – in het Brussels Gewest in kaart te brengen.

4. KENMERKEN VAN HET ELEMENT

4.1. BETROKKEN T(A)AL(EN), REGISTER(S), TAALNIVEAU(S)

Clubbing en in ruimere zin de Brusselse clubcultuur richt zich zowel tot Franstalige als Nederlandstalige Brusselaars, zowel tot Belgen als tot buitenlanders, aangezien het zich niet meer bij de ene dan bij de andere taalgemeenschap aangesloten voelt. Integendeel, de clubcultuur wordt gedragen door een gemeenschap van mensen wier gedeelde interesse in muziek, dans en de uitgedragen waarden mensen samenbrengt over de grenzen van de talen die de 183 nationaliteiten die aanwezig zijn in Brussel heen, maar ook over de fysieke grenzen heen.

Niettemin leeft bij de organisatoren en artiesten meestal een internationale dynamiek, aangezien

veel internationale dj's en artiesten worden uitgenodigd om op te treden in Brussel, en dus wordt het Engels vaak gebruikt als gemeenschappelijke taal voor de communicatie tussen de verschillende betrokkenen.

Bovendien vormen non-verbale, immateriële vormen van communicatie zoals muziek, dans en beeldende kunst precies door het wezen van de zaak het belangrijkste deel van de clubcultuur.

4.2. OPGAVE VAN DE IMMATERIËLE UITDRUKKING

De immateriële uitdrukkingen van clubbing verwijzen naar:

1. **Muziek:** een centraal element van de clubcultuur. De muziek wordt versterkt afgespeeld door de optredende dj's en spitst zich over het algemeen toe op genres als elektronische muziek, disco, house, techno, trance, hiphop en andere muziekstijlen die bevorderlijk zijn voor dansen en feesten.
2. **Dans :** De muziek, het volume ervan, het ritme en de bas lokken een fysieke reactie in het lichaam uit, zetten aan tot beweging en daarmee tot het vrijkomen van endorfine, wat leidt tot gevoelens van plezier en energie². Deze effecten worden versterkt door de haast letterlijke onderdompeling in de clubomgeving, die een reeks visuele, tactiele, auditieve en olfactorische zintuiglijke ervaringen uitlokt.
3. **Sociale interactie en het gevoel erbij te horen :** clubbing stelt mensen in staat bijeen te komen en informeel om te gaan met anderen die dezelfde interesses en waarden delen. Het geeft een gevoel van verbondenheid met een groep van mensen die elkaar herkennen zonder elkaar te kennen, maar die muziek, esthetiek en beleving gemeen hebben.
4. **Individuele vrijheid en zelfexpressie:** de omstandigheden in clubs zijn bevorderlijk voor een sfeer waarin persoonlijke expressie mogelijk is: je kunt je uiten op manieren die in andere contexten misschien niet zouden kunnen en zo kun je verschillende aspecten van je identiteit te verkennen.
5. **Creativiteit en culturele diversiteit :** Clubbing biedt ruimte voor artistieke expressie. Clubs zijn dan ook de voedingsbodem geweest voor nieuwe muziekgenres, modestijlen en artistieke bewegingen die een aanzienlijke impact hebben gehad op de populaire cultuur en de culturele en sociale geschiedenis van een gebied als Brussel. De clubcultuur wordt vaak gekenmerkt door zijn diversiteit, zowel met betrekking tot de aanwezige mensen als wat de muziek, mode en kunst die ze omvatten betreft. Clubs bieden mensen met verschillende achtergronden een platform om samen te komen en hun verschillen te vieren.
6. **Kennis en knowhow :** heel wat beroepen hebben rechtstreeks of onrechtstreeks met de clubcultuur te maken. Het runnen van een club of het organiseren van evenementen, het creëren en verspreiden van analoge en digitale muziek of het promoten van artiesten in het ecosysteem van de muziekindustrie, het vergt allemaal technische en professionele kennis.

4.3 OPGAVE VAN DE GEASSOCIEERDE MATERIËLE ELEMENTEN

² Het onderzoek van Julia C. Basso, Medha K., Satyal en Rachel Rugh "Dance on the Brain: Enhancing Intra and Inter-Brain Synchrony" toont de neurologische effecten van dansen op hersenen en lichaam aan.

De verschillende dimensies of categorieën van indicaties van de materiële uitingen van clubbing omvatten (maar zijn niet beperkt tot):

- 1. Lijst van clubs in Brussel:** deel 3.4 locatie.
- 2. Architectuur en inrichting van de locatie:** De inrichting van een club is het werk van vakmensen en stimuleert beweging en verkeer binnen de ruimte, al kan ze aanzienlijk variëren naargelang van de omvang, de stijl, de bedoeling of de artistieke lijn van de club. Dat impliceert bijgevolg niet te onderschatten denkwerk over de plaats van de dansvloer, meestal het zwaartepunt van de club, de plek waar de dj draait (*dj booth*), de bar(s), de wc's, de ontvangstruimte voor artiesten, de kantoren voor het personeel en de eventuele vip-ruimten. De indeling van een club heeft niet alleen een aanzienlijke impact op de beleving van het publiek, maar ook op de veiligheid, aangezien ze bijdraagt tot de algemene sfeer van de club door sociale interactie te bevorderen maar tegelijk een cruciale rol speelt bij het onder controle houden van mensenmassa's, het risico van ongevallen en verwondingen zo klein mogelijk houdt en een vlotte mensenstroom garandeert.
- 3. Interieur:** Clubs investeren met name in de theatrale aankleding van de ruimte om het publiek onder te dompelen in een gekozen sfeer en een eigen universum te scheppen, wat dus een aanzienlijke impact heeft op de algehele beleving en de sfeer van de ruimte. De discobal als symbool van clubbing. De aanwezigheid van decoratieve elementen, het gebruik van licht en visuele accenten – of juist niet – helpen bij het scheppen van een uniek 'bad' waarin de bezoeker wordt ondergedompeld en dat de muzikale en visuele beleving versterkt en een weerslag heeft op de emoties bij het publiek. Zwakke verlichting kan bijvoorbeeld een intiemere en meer ontspannen sfeer creëren, terwijl felle, knipperende lichten de energie en de opwindning bij het publiek kunnen opzwepen.
- 4. Multimediale grafiek :** Flyers, affiches en andere communicatiedragers spelen een belangrijke rol bij het promoten van clubevenementen en bij het vormen van het imago van de club. Vaak weerspiegelen ze de esthetische en visuele identiteit van de club en proberen ze de verwachtingen en de beleving van het evenement te beïnvloeden. Inhoudelijk gezien wordt praktische informatie meegedeeld, zoals de datum, de plaats en eventueel de dresscode, het thema van het evenement of de verwachtingen inzake gedrag.
- 5. Geluidssysteem en instrumenten:** De geluidsinstallatie is het fundamentele onderdeel van elke club. Hiermee kan muziek versterkt worden weergegeven, waardoor het mogelijk is erop te dansen. Een degelijk geluidssysteem kan de beleving en de kwaliteit van een club maken of breken. Het geluidssysteem bestaat uit verschillende instrumenten, meestal met: draaitafels (cd-, mp3-, vinylspeler, software enz.) waarop de muziek wordt afgespeeld; mengpanelen om de niveaus en equalisatie van de verschillende sporen die tegelijk worden afgespeeld te regelen en om de muziek achter elkaar te zetten zonder stilte ertussen en geluidseffecten toe te voegen; synthesizers, ritmeboxen, samplers, effectenprocessoren, microfoons; koptelefoons om naar het volgende nummer te luisteren en het te synchroniseren met de muziek die op dat ogenblik speelt; luidsprekers om de klank verspreiden, zodat hij versterkt hoorbaar is voor het publiek.

Er is materieel in uiteenlopende kwaliteitsklassen, waarvan de prijs soms oploopt tot ettelijke duizenden euro's. Deze onontbeerlijke uitrusting voor de clubcultuur kan verder worden aangevuld met andere instrumenten die het resultaat complexer en persoonlijker te maken of er zelfs een originele draai aan te geven.

- 6. Kleding en accessoires:** Mode en dresscodes, maar ook accessoires (hoeden, pruiken, boa's, brillen, waaiers, netkousen enz.) dragen bij aan de algemene sfeer en esthetiek van de ruimte. Door mensen een ruimte te bieden waar ze zichzelf kunnen uiten dienen clubs vaak als platform voor opkomende modeontwerpers en stylisten, die hun werk presenteren aan het publiek en aan artiesten. Omgekeerd laten ontwerpers en stylisten zich inspireren door de mode en trends die kunnen leiden tot ontstaan en de evolutie van mode die door de clubcultuur is beïnvloed. Steeds meer clubs komen trouwens met een eigen kledinglijn of werken samen met artiesten, ontwerpers en anderen. Niettemin hanteren clubs in bepaalde gevallen specifieke kledingvoorschriften (chic, pak).

4.4. VOORGESCHIEDENIS EN RECENTIE

Ontstaan van de clubbing

Historisch gezien zijn de eerste sporen van dancing te vinden in de jaren 1920 en van discotheken aan het eind van de jaren 1950. De clubcultuur nam echter pas echt een hoge vlucht in de jaren 1960 en 1970, zowel in België als in het buitenland. Als heuse sociale praktijk ontwikkelde clubbing zich in de jaren 1980 in de Verenigde Staten en Europa, vooral in grote steden waar bepaalde muziekstijlen opkwamen zoals disco, house, techno, trance en drum and bass tijdens regelmatig terugkerende feestjes die de hele nacht duurden en waar doorgaans non-stop dansmuziek kon worden gedraaid dankzij de eerste mengtafels.

In Brussel concentreerde de clubcultuur zich doorgaans en historisch in het stadscentrum. In de jaren 1970, trokken discotheken als *Les Gêmeaux*, *de Canotier*, *de Klacik*, *de Pluriel*, *de Vaudeville*, *El Disco Rojo* (de voorloper van *de Fuse*), *de Transatlantique* maar ook nachtcafés (*Papaye*, *l'Imaginaire* ...) wekelijks duizenden mensen. Vanaf het einde van de jaren 1970 kreeg clubbing een internationale dimensie, met bepaalde clubs die uitgroeiden tot "spots" die internationale erkenning genoten (New York, Manchester, Ibiza, Parijs, Chicago, Brussel enz.) en waar dj's optraden die van locatie naar locatie, van land naar land trokken.

In de jaren 1980 kreeg clubbing in Brussel een nieuwe dimensie, met locaties als de *Garage*, *Mirano Continental*, *La Gaité*, *Théatro*, *Haute Tension*, *Sinergon* en vervolgens *de Fuse*, geopend in 1994, die de Brusselse clubcultuur op de wereldkaart zette.

Cultuurplekken die clubs zijn geworden

De opkomst van clubs in de jaren 1980 – meer bepaald in het centrum van Brussel – valt gedeeltelijk te verklaren door nieuwe investeringen in buurtbioscopen, die tussen 1920 en 1960 erg populair waren in Brussel maar vervolgens achteruit boerden. Brussel heeft immers de gouden eeuw van de filmindustrie meegemaakt en in de jaren 20 kwamen er nogal wat schouwburgen en bioscopen. Met de komst van televisie in de jaren 1960 en van multiplexbioscopen (bioscoopcomplexen) in de jaren 1970 verloren de buurtbioscopen echter hun aantrekkingskracht en sloten ze één na één hun deuren. Toen besloot een aantal ondernemers deze cultuurplekken om te vormen tot discotheken en danszalen.

De Mirano Continental was ongetwijfeld een van die meest iconische clubs van Brussel. Onder de vleugels van Paul Sterck en zijn vennoten is hij vanaf de oprichting in 1981 ondergebracht geweest in een historisch gebouw, een voormalige art-decobioscoop uit de jaren 1930, wat de club een

bijzonder cachet en een unieke sfeer geeft. Al van bij het begin was de club extravagant versierd met sculpturen, spiegels, gekleurde lampen en videoprojecties, waardoor men werd ondergedompeld in een verrassende sfeer. Onder de artistieke leiding van Etienne Russo werden talrijke optredens en modeshows opgevoerd. Nu, 40 jaar later en ondanks een verandering van management in 2016, trekt de *Mirano* nog steeds elk weekend duizenden mensen.

Op het einde van de jaren 80 verscheen een nieuwe vorm van clubbing: de Raves. Raves zijn "geheime" feestjes, de uiting van een subcultuur die de gevestigde orde uitdaagt op het gebied van codes, locaties en het soort muziek. Ze worden gekenmerkt door een aantal waarden: menselijkheid, broederschap en vrijheid van zijn en/of denken. De opkomst ervan houdt gelijke tred met die van de steeds populairder elektronische muziek. Aanvankelijk werden ze in volle natuur georganiseerd of op verlaten plaatsen (leegstaande opslagplaatsen, verwaarloosde fabrieken), maar in Brussel vonden de eerste bekende Raves plaats in 1987 in de Villa Montald in het Roodebeekpark, waar bijna 1.000 mensen bijeenkwamen. Geleidelijk kregen deze feestjes "extramuros" een grote maatschappelijke en culturele impact en groeide de vraag naar dit muziekgenre.

En toen kwam er een nieuwe iconische club, *de Fuse*, die in 1994 werd opgericht en al snel een ontmoetingsplaats werd voor liefhebbers van elektronische muziek uit Brussel zelf en de wijde omgeving. Aansluitend bij de historische trend van herinvesteringen in Brusselse bioscopen in Brussel, was het nr. 208 in de Blaesstraat in 1921 begonnen als de kleine Brusselse schouwburg Alcazar, waarna het een bioscoop werd (opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest) die eerst bekend stond als "cinema Blaes" (1921-1936), daarna als de Iris (1936-1947) en ten slotte de beroemde Raf, genoemd naar de bevrijders van de Tweede Wereldoorlog (1947-1971). Tussen 1971 en 1980 was op het nr. 208 van de Blaesstraat de discotheek "Disco Rojo" gevestigd, die uiterst populair was in het tijdperk van de latin-muziek. Het bioscoopbalkon werd gescheiden van de grote zaal beneden en werd de "Disco Verde". Pas in april 1994 kochten twee West-Vlaamse ondernemers, Peter Decuypere en Thierry Coppens, het pand en werd de plek omgedoopt tot *de Fuse*, zoals we hem 29 jaar later nog altijd kennen.

Toen *Fuse* in 1994 werd opgericht, moest de technomuziek haar plaats in maatschappij en cultuur nog vinden. De club speelde een baanbrekende rol door deze stijl nationaal en internationaal te lanceren. Hetzelfde geldt voor alle artiesten van deze stijl, die toen niet bekend waren maar nu een internationale reputatie genieten.

Geschiedenis nauw verbonden met muziek

Parallel met die opkomende locaties waren het niet alleen de clubs die België en Brussel op de kaart van de moderne wereld plaatsten, maar ook muziekstromingen die de Brusselse en Belgische clubcultuur deden boomen en uitgroeien tot het centrum van de wereld: *body music* (met iconische uitvoerders als *Front 242*, *The Neon Jugement*, *A Split Second* ...), *new beat* (*Acts of Madmen*, *CJ Bolland*, *HNO3*, *Public Relation*, *Liaisons dangereuses*, *Lords of Acid*, *The Maxx*, *T-Quest* ...); intussen legendarisch geworden muziklabels (*ARS*, *Crammed disc*, *Les Disques du Crépuscule*, *Music Man*, *Nunk Records*, *PIAS (Play It Again Sam)*, *R&S* ...) en dj's met residentie in Brussel: Jean-Claude Maury, Patrick Avella, Jean-Louis Rossignon, Pascal Clark, Chacha, Poltergeist, Olivier Gosseries, DJ Pierre, Deg, Cosy Mozyz enz.

Een tijdlijn die studenten opstelden tijdens een workshop georganiseerd door 24hBrussels, ADAM Brussels en de ULB (zie bijlage) onderscheidt 10 fases in de evolutie van de soorten clubbinglocaties in Brussel, naargelang van de evolutie van de muziek, gekoppeld aan een maatschappelijke evolutie

Muziekstijl	Periode	Soorten locaties	Locaties
Klassiek	< 1930	Theater/opera/bals	De Munt, Mirano, Théâtre de la Gaité, cinema Blaes, Ancienne Belgique, Le Parc, Falstaff, Cirio, Beursschouwburg, Concert Noble, Waux Hall, Palais d'été, volksbals, kermissen enz.
Jazz	1940	Dancings	L'Ancienne Belgique, Bœuf sur le toit, taverne Metropole, Palais Baudouin, L'archiduc ...
Music-Hall	1950	Dancings	Chez Paul au Gaité, Le Versailles, Duc de Buckingham, Le grand siècle, La Malmaison..
Pop/Rock	1960	Dancings	Ben-Hur, Koninklijk Circus, Pol's Jazz Club, Martiniterras
Punk/Disco	1970	Clubs	Le Canotier, la Vaudeville, Oogenblik
New Wave	1980	Industriële locaties	Plan K, Nostalgia Club, Le Pluriel, El Disco rojo
Techno/New Beat/House	1990	Herbestemming van voormalige schouwburgen, bioscopen en dancings	<i>Fuse</i> , Jeux D'hiver, Cactus Club, Le Garage, Chez Maman, Les Bains Baden, Who's who's Land
Techno-Rock- Hip-hop- House- Punk-New Wave	2000	Diversificatie van gebruik – openstelling naar de buurt	Recyclart, The Sparrow, Music Village, de Claridge, Caves de la Chapelle, Brussel Congres, Hallen van Schaarbeek
House	2010	Collectieven	Deep in House, Barrio, Bazaar, Bonnefooi, Zodiak, Barlok, Epicerie Moderne, Wood, Madame Moustache, C12...

In deze context schetst de documentaire "*The Sound of Belgium*" de opkomst van de elektronische muziek vanuit België, dat spoedig een dominerende plaats veroverde in de wereldwijde

elektronische scene – de *New Beat Generation*. De makers van de documentaire verdedigen de stelling dat de beweging weliswaar dateert uit de late jaren 1980 maar erkenning verdient als product van een historische zoektocht naar identiteit die, nog steeds volgens de auteurs, teruggaat tot de slag bij Waterloo en de nasleep van de eerste wereldoorlog. In die zin is de Belgische clubcultuur dus de vrucht van de overdracht van een evoluerende cultuur die van generatie op generatie wordt doorgegeven en waarvan de impact op de Belgische en wereldwijde samenleving bepalend is geweest.

Huidige trends

De clubcultuur blijft in onze tijd niet stilstaan. Hij floreert zowel in clubs als in nachtcafés, op culturele locaties zoals musea, maar ook in tijdelijk gebruikte binnen- en buitenlocaties (openbare ruimtes, festivals enz.) en ook overdag. Brussel telt ten minste 100 potentiële gelegenheden voor clubbing, meer dan 200 culturele actoren en niet minder dan vijf festivals. Toch bestaat er in Brussel niet meer dan een twintigtal eigenlijke clubs.

Het is overigens interessant op te merken dat de Stad Brussel recent gestopt is met belasting heffen op "dansfeesten" tegen een tarief van 40 eurocent per danser. Die belasting dateerde nog uit de jaren 1950 en werd halverwege de jaren 2010 opnieuw werd ingevoerd. Een bewijs van een bepaalde politieke visie op het nachtleven ... Destijds rechtvaardigde de stad dit door uit te leggen dat dansen extra uitgaven met zich meebrengt op het vlak van veiligheid, rust en openbare orde en dat het daarom noodzakelijk was om dit te compenseren met een belasting.

4.5. SOCIOCULTURELE CONTEXTE

Vermaak

Clubbing is in de eerste plaats een vorm van vermaak voor mensen die er even tussenuit willen en ontspanning zoeken. Uit een andere studie die visit.brussels en Ipsos in januari 2020 verrichtten, blijkt immers:

- dat 42% van de Brusselaars minstens één keer per jaar naar een nachtclub gaat (25% één keer per maand)
- dat het daarbij om meer mannen (58%) dan vrouwen (42%) gaat
- dat het publiek vooral bestaat uit mensen tussen 18 en 34. Clubbing is dus in hoofdzaak iets van jongere mensen, al kan de clubcultuur soms een manier van leven worden, hoe oud men ook is.

Clubbing wordt vaak geassocieerd met riskante praktijken en negatieve connotaties, zoals alcohol- en drugsmisbruik, onverantwoordelijk gedrag, discriminatie en fysiek, seksistisch en gender gerelateerd geweld.

Toch zou het fout zijn clubbing te reduceren tot middelengebruik, riskante praktijken en geweld. Zoals we reeds vermeldden gaan clubbers uit voor de muziek, om te dansen en mensen te ontmoeten. Alcoholgebruik komt weliswaar vaker voor in een nachtelijke context – wanneer de sociale regels en gedragsnormen minder strak zijn – maar is zeker niet systematisch. Tegenwoordig, en vooral na golven van meldingen van seksistisch en seksueel geweld in feestmilieus, investeren organisatoren veel in preventie en risicobeperking (in detail beschreven in het deel over bestaande beheersmaatregelen).

Anderzijds verdedigen en promoten de meeste voorstanders en doorgewinterde beoefenaars van de clubcultuur waarden als geweldloosheid, inclusie van minderheden of gemarginaliseerde groepen, zelfrespect, respect voor de ander, openheid van geest, vriendelijkheid, zelfbeheersing. De mix van generaties in de beleving van de clubcultuur zorgt ervoor dat deze waarden worden meedragen en doorgegeven aan jongere mensen.

Sociale interactie

Vervolgens kan men zeggen dat clubbing draait om het ontmoeten van andere mensen. Clubs zijn platforms die honderden – soms duizenden – mensen samenbrengen. Ze komen samen om te socialiseren, nieuwe mensen te ontmoeten en hun sociaal kapitaal te vergroten. Dansen, praten, nieuwe mensen ontmoeten, relaties met vrienden uitdiepen door nieuwe herinneringen en gezamenlijke belevingen te creëren, romantische of professionele relaties aangaan of gewoon samenzijn in dezelfde ruimte: sociale interactie vormt de kern van de clubbing-ervaring.

Zelfexpressie

Maar het gaat ook over de ontmoeting met jezelf en de ander. Omdat het een sociaal platform is, worden clubbers uitgenodigd om zichzelf te uiten via hun kledingstijl, accessoires, dans en andere vormen van creatieve expressie. Dat kan bijdragen aan iemands zelfgevoel en identiteit, wat op zijn beurt een diepgaande impact kan hebben op individuen en op de samenleving als geheel door sociale cohesie, creativiteit, persoonlijke ontplooiing en zelfs ontwikkeling van het zelf of van de eigen identiteit te bevorderen.

Het is interessant op te merken dat er een correlatie bestaat tussen zelfexpressie en de waarden van emancipatie en differentiatie enerzijds en de sociologische evolutie van onze westerse samenlevingen anderzijds. De opkomst van het individualisme als sociaalhistorisch fenomeen heeft er immers toe bijgedragen dat het spectrum van activiteiten waarvoor het individu vrij kan kiezen, werd opengegooid. Dat het individu zich onttrok aan zijn maatschappelijke, familiale en economische voorbestemming heeft bijgedragen tot het ontstaan van de clubcultuur en van de waarden die men volgt: zelfstandigheid, individuele vrijheid, gelijkheid, creativiteit, vernieuwing en hedonisme staan hierbij centraal. Deze waarden worden overigens net zo goed weerspiegeld in de muziek, kunst en mode die met clubbing worden geassocieerd, maar ook in de maatschappelijke en politieke bewegingen die eruit zijn voortgekomen.

Catharsis

Clubbing heeft eveneens een rol in onze samenleving. Het kan voor mensen een manier zijn om zich te bevrijden van hun remmingen en hun energie de vrije loop te laten. Vanuit sociaal-psychologische standpunt zou clubbing geanalyseerd kunnen worden als een activiteit die tot een vorm van catharsis leidt. In het bijzonder de muziek heeft het vermogen om mensen in verschillende bewustzijnstoestanden te brengen en krachtige emotionele en zintuiglijke reacties op te wekken. Het ritme en de beat van de muziek kunnen het lichaam en het hart stimuleren, terwijl de melodie en harmonieën een hele reeks emoties oproepen, van euforie tot melancholie. Men zou dan in clubbing een activiteit kunnen zien die spanningen kan verminderen, stoom afblazen en expressie mogelijk maakt en bij uitbreiding, de energieën in de maatschappij kan kanaliseren.

Gemeenschapsontwikkeling

De geschiedenis van de elektronische muziek is altijd nauw verbonden geweest met de geschiedenis van minderheden. In de jaren 1960 en 1970 waren mensen uit de LGBT+-gemeenschappen in aanzienlijke mate gemarginaliseerd in de maatschappij. Net als bij de culturele onderdrukking die zwarte en geracialiseerde mensen ervaarden, hebben deze gemeenschappen zich gewend tot een eigen muziek en vonden zij zichzelf in ruimtes die hun boodschap konden uitdragen en hun imago konden weergeven: dance-music, house, techno, disco ... De clubs deden toen dienst als beschermde ruimtes – verborgen voor de cultuur van de (witte en hetero) meerderheid – waar mensen krachtige belevingen konden meemaken, hun identiteit konden uiten, gelijkgestemden konden ontmoeten, liefdesaffaires konden hebben, enz.

Clubs en muziek hebben dan ook een wezenlijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de zwarte gemeenschappen en de LGBT+-gemeenschappen, en andersom, aangezien zwarten en gays een diepgaande invloed hebben gehad op de geschiedenis van de muziek en dus ook van de clubcultuur.

Culturele diversiteit

Clubs zijn vaak plaatsen waar mensen nieuwe muziek-, dans- en kunststijlen kunnen ontdekken, zodat ze bijdragen aan de ontwikkeling van de lokale en internationale cultuur. Clubs spelen een belangrijke rol in het doorgeven, de evolutie en culturele identiteit van de clubcultuur. Zo maakt het feit dat ze artiesten een platform bieden om hun werk te presenteren, van clubs een essentiële schakel in de muziekdistributieketen.

De clubs dragen bijgevolg bij aan de evolutie van culturele praktijken zoals dans en mode, door ruimte te bieden waar nieuwe vormen van expressie kunnen ontstaan en zich kunnen ontwikkelen. De modetrends die in de clubcultuur ontstaan, beïnvloeden vaak de algemene mode en de populaire cultuur. Voorbeelden zijn punk en new wave, subculturen die opkwamen in de clubs van de jaren 70 en 80 en die sindsdien een grote invloed hebben gehad op mode en muziek, net als de mode die geassocieerd wordt met de technocultuur (streetwear, all-black enz.).

De genderkwestie

We hebben geen exacte socio-demografische gegevens over de genderverdeling van de artiesten in het clubmilieu. Dankzij een door Scivias gepubliceerde studie over de programmering van artiesten op 13 festivals³ krijgen we niettemin een idee van de omvang van de ongelijkheden in de muzieksector in de Federatie Wallonië-Brussel. Volgens het rapport zijn 78% van de meegerekende kunstenaars mannen, tegenover 21% vrouwen en 1% non-binaire personen, en zijn 72% van projecten zogenaamd "mannelijk" tegenover 28% "paritair" of "vrouwelijk".

Er zijn echter steeds meer labels, collectieven, netwerken en platforms die veranderingen in de richting van een inclusievere sector doordrukken en actie ondernemen door te sensibiliseren en door structuren te begeleiden om meer vrouwen, genderspecifiek beschouwde en/of geracialiseerde personen en queers in hun programmering op te nemen.

Aan de kant van de organisatoren en actoren zijn op dat vlak nog minder gegevens beschikbaar. Historisch gezien draagt het milieu, op een paar uitzonderingen na, een grotendeels mannelijke stempel. Thans evolueert de trend en vindt men steeds meer vrouwen en genderspecifiek beschouwde personen bij de organisatie van evenementen en bij het clubbeheer.

Economische ontwikkeling

Clubbing en in ruimere zin de "economie van de nacht" zijn voor steden een belangrijke economische motor die inkomsten genereert dankzij bestedingen voor onder andere voeding, drank, vervoer en logies.

Eenzijds draagt clubbing als creatieve industrie bij tot de lokale economie en tot de ontwikkeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: de clubcultuur is een belangrijk onderdeel van de nachtelijke economie omdat hij jobs en economische activiteit genereert, wat ook een belangrijke motor is voor toerisme en culturele uitwisselingen. Een rijk en gevarieerd aanbod aan nachtleven is immers een teken van een internationale culturele status en genereert werkgelegenheid en inkomsten door een toename van het bezoek aan hotels, bars en cafés in de nabijheid van de clubs. Het is een belangrijke factor bij de keuze van een city trip of voor wie zich in het kader van een job in het buitenland vestigt. Anderzijds draagt clubbing eveneens bij tot de leefbaarheid van wijken door de veiligheid en het veiligheidsgevoel in de wijken te bevorderen via sociale controle 's nachts. Een levendig nachtleven met clubs en gelegenheden die 's nachts open zijn kan het aantal mensen op straat 's nachts doen

³ Rapport van Scivias over vrouwen en genderminderheden op 13 festivals: Où sont les femmes & les minorités de genre? Étude sur 13 festivals de musique en Fédération Wallonie- Bruxelles, juni 2022.
<https://drive.google.com/file/d/1eBsrAKJ5jtHmdkyMFWc3wAUrjsvvcjpe/view>

toenemen, waardoor het gebied zichtbaarder wordt en minder aantrekkelijk voor criminelen. De verlichting van infrastructuur en de aanwezigheid van veiligheidspersoneel kunnen helpen om buurtpolitie en andere vormen van burgerlijk engagement in de onmiddellijke omgeving aan te moedigen. Dat kan bijdragen tot de opbouw van vertrouwen tussen bewoners, ondernemingen en ordehandhavers en kan leiden tot preventie die criminaliteit ontmoedigt en het gebied dus veiliger maakt voor bewoners en bezoekers.

4.6. SUPRAGEWESTIJLIJKE CONTEXT

Clubbing kent geen grenzen

Clubbing wordt overal ter wereld beoefend, van Londen over Beiroet en Kuala Lumpur tot Singapore. Er zijn zelfs steden die (een deel van) hun wereldwijde bekendheid danken aan het grote aantal en de kwaliteit van de clubs die er gevestigd zijn: Ibiza, Berlijn, Londen, Amsterdam, Tel Aviv, Buenos Aires ...

Er bestaan meerdere lijsten met de beste clubs ter wereld, meer bepaald naargelang van het muziekgenre. Zo zijn er de RA Clubs Awards (waarbij de Brusselse *Fuse* op de 14de plaats wereldwijd staat) of was er in 2022 een publieke enquête met 600 000 deelnemers van DJ Mag, waarbij de Versuz in Hasselt de 55ste plaats haalde, eveneens wereldwijd.

Er zijn evenwel landen – bijvoorbeeld met gewapende conflicten, met een repressieve regering die het gebruik van alcohol of de vermenging van mannen en vrouwen verbiedt of westerse waarden afwijst – waar clubbing verboden is en er gevangenisstraffen op staan. Dat hoeft niet te betekenen dat de clubcultuur daar niet bestaat, alleen vindt hij op een andere manier plaats, of in de schaduw, verborgen of illegaal⁴.

Valorisatie van de clubcultuur als wereldwijd verschijnsel

In het buitenland is er geen gelijkaardig initiatief dat clubbing wil laten opnemen in de inventaris van immaterieel cultureel erfgoed van een bepaalde regio.

Niettemin komen er meerdere initiatieven van de grond om de culturele dimensie van clubbing te erkennen. Tussen 2019 en 2020 hebben leden van die Grünen, die Linke, FDP, SPD en CDU / CSU in de Duitse Bondsdag het Parlementair forum voor clubcultuur en nachtleven opgericht, om het onderwerp clubcultuur meer steun en zichtbaarheid te geven in het licht van de aandachtspunten gentrificatie en stedenbouwkundige ontwikkeling. Sinds 5 mei 2021 worden clubs en plaatsen met live muziek die een aantoonbare culturele referentie hebben, niet langer beschouwd als ontspanningsgelegenheden (zoals speelhallen, gokkantoren, seksbioscopen en bordelen) maar als "voorzieningen met een culturele roeping", net als schouwburgen, operagebouwen, musea en concertzalen (zie referenties).

Eveneens in Duitsland werkt de organisatie Rave The Planet momenteel aan het – nog niet voltooid – project om techno op de lijst met immaterieel cultureel erfgoed van de UNESCO te krijgen⁵.

In het Zwitserse Zürich staat de technocultuur als sociale praktijk in de inventaris van levende tradities in het kanton Zürich⁶.

⁴ In december 2020 werd de Palestijnse dj Sama Abdulhadi gevangen gezet na haar optreden in Nabi Moussa, een archeologische site op de Westelijke Jordaanoever. Hoewel er aanvankelijk een goedkeuring van het Palestijnse ministerie van Toerisme was, als onderdeel van een project om video's over elektronische muziek in Palestina op te nemen, riepen de wereldwijd verspreide video's verontwaardiging op bij gelovigen, die de site als een heilige plaats beschouwen en vinden dat techno geen deel uitmaakt van het Palestijnse erfgoed. De artieste werd bijgevolg de volgende dag gearresteerd, maar een week later vrijgelaten na een golf van wereldwijde steun (een petitie verzamelde in een week tijd 100.000 handtekeningen).

⁵ Website: <https://www.ravetheplanet.com/en/cultural-heritage-techno/>

⁶ Officiële bron: <https://www.lebendige-traditionen.ch/tradition/fr/home/traditions/culture-techno-a-zurich.html>

5. ROLLEN VAN DE HOUDERS EN GEBRUIKERS VAN HET ELEMENT

5.1. DE GEBRUIKERS (DIE PRODUCEREN EN DOORGEVEN)

DJ's en artiesten : Dj's en andere muzikanten leveren de soundtrack van de nacht en zijn verantwoordelijk voor het creëren van de stemming en de sfeer die mensen naar een club lokken. Ze zetten hun vaardigheden op het vlak van mixen, *scratchen* en *beatmatching* in om een continue stroom muziek te creëren die het publiek aan het dansen houdt. Andere muzikanten en artiesten kunnen ook live optreden, instrumenten bespelen of hun talenten op andere manieren tonen, wat bijdraagt aan de algehele beleving van de avond.

Zij staan in voor de interactie met het publiek en het creëren van een gemeenschapsgevoel rond de muziek en de club. Veel dj's en muzikanten hebben een trouw publiek opgebouwd dat opdaagt wanneer zij spelen, waardoor de clubcultuurgemeenschap in de loop der tijd in stand wordt gehouden en verder wordt ontwikkeld.

Afhankelijk van de muzikale programmatie en de inhoudelijke lijn kunnen de uitgenodigde dj's uit Brussel zelf of uit België in het algemeen komen, maar ook internationaal befaamde dj's zakken naar Brussel af om op te treden. Om een idee te geven van de omvang: een club als *de Fuse* heeft 8 dj's in residentie en nodigt jaarlijks bijna 500 dj's uit (250 Belgische, 250 internationale). Toch valt het absoluut niet mee een schatting te maken van het aantal actieve Brusselse dj's, omdat de regelgeving rond het kunstenaarsstatuut nog niet de complexiteit van het beroep weerspiegelt. Sommige dj's creëren namelijk zelf muziek en zijn dus producenten van originele muziek. Andere dj's worden louter als technici beschouwd, omdat ze vanuit administratief oogpunt "niets anders doen dan platen draaien". Dat onderscheid tussen beide maakt het niet mogelijk de subtiliteit van het beroep van dj zichtbaar te maken. Bovendien geldt het kunstenaarsstatuut alleen voor zelfstandigen die van het werk als dj hun hoofdberoep of een zelfstandig bijberoep maken. Daardoor vallen degenen die naast hun hoofdberoep als dj actief zijn uit de boot. Zij zouden een kunstenaarskaart moeten hebben, onder het stelsel van de kleine vergoeding vallen en dat verandert dus het belastingsysteem dat gekoppeld is aan het beroep. In de praktijk melden sommige dj's dat ze moeilijk aan een kunstenaarskaart geraken omdat de artistieke en creatieve dimensie van het beroep nog niet helemaal wordt erkend.

Clubbers en publiek: Het publiek staat bij dit alles centraal. *Clubbers* kan men definiëren als een collectief van mensen dat gekenmerkt wordt door de consumptie van de beleving die de club biedt. Ze komen uit alle lagen van de bevolking en vertegenwoordigen een grote diversiteit aan achtergronden, leeftijden en interesses. Voor sommigen is clubbing een manier van leven en een integraal deel van hun identiteit. Voor anderen gaat het om een sociale en feestelijke ervaring. Soms vormt clubbing een "overgangsrite" naar volwassenheid of een "must-see" in een stad die bekend staat om zijn clubcultuurbeleving.

We beschikken over heel weinig sociaal-demografische gegevens over clubbers. Dat komt doordat mensen die uitgaan een patroon hebben dat varieert naargelang de dag, hun stemming, het evenementenaanbod enz. In Brussel zijn er naar schatting meer dan 30.000 regelmatige clubbers per weekend (raming berekend door de maximale capaciteit van de clubs die vermeld staan in het gedeelte over locaties bij elkaar op te tellen, voor een frequentie van 2 avonden per week). Maandelijks zouden clubbers meer dan 300.000 mensen vertegenwoordigen. Dit cijfer geeft alleen diegenen weer die naar nachtclubs gaan en houdt dus geen rekening met het algemenere bezoek aan bars, concertzalen, restaurants en andere plekken waar het nachtleven zich afspeelt.

Daarnaast komen veel toeristen precies voor dat nachtleven naar Brussel, zoals blijkt uit de "perception study" van 2021 door visit.brussels en Ipsos, die aantoont dat het nachtleven voor toeristen op drie na de voornaamste reden is om naar Brussel te komen.

5.2. HELPERS EN ONDERSTEUNERS

Er zijn veel beroepsgroepen die clubbing en de clubcultuur helpen en ondersteunen. Bijvoorbeeld, maar zonder volledigheid te betrachten:

Zelfstandige gespecialiseerde technici :

Organisatoren en managers doen een beroep op artiesten – op zelfstandigen – die zich bezighouden met een specifieke dimensie van de beleving van de clubcultuur: scenografen, geluidstechnici, lichtingenieurs, grafisch ontwerpers, fotografen, dansers enz. Ze spelen een sleutelrol in het verbeteren van de clubervaring door hun unieke talenten en visies in te brengen en daardoor aan de algemene sfeer een visuele impact van het clubmilieu toe te voegen, meeslepende ervaringen te creëren die de verschillende zintuigen aanspreken en bijdragen aan de algehele energie van de nacht. Deze artiesten zijn mensen die hun creatieve talenten en technische vaardigheden inzetten om scenografische installaties te creëren met elementen zoals verlichting, interieurelementen en inrichting van de ruimte, fotografie om beelden vast te leggen en te creëren die een verhaal vertellen of een boodschap overbrengen, of een grafische en visuele identiteit bij het maken van communicatiemiddelen die een boodschap of idee overbrengen via beelden, typografie en andere vormgevingselementen.

Organisaties en collectieven voor preventie en risicobeperking:

Clubs kunnen samenwerken met organisaties en collectieven die tijdens clubevenementen zorgen voor voorzieningen op het vlak van preventie en risicobeperking, zoals Quality Nights, Modus Fiesta, of organisaties die acties aanbieden om seksistisch en seksueel geweld in het uitgaansmilieu te voorkomen, zoals Plan Sacha, Osmose en het Care team van de *Brussels By Night Federation*.

Leveranciers:

Leveranciers en dienstverleners spelen een belangrijke rol in de ondersteuning van clubactiviteiten. Ze kunnen een hele reeks diensten leveren, zoals geluids- en lichtapparatuur, barbenodigheden en beveiligingspersoneel. Sommige leveranciers en dienstverleners kunnen clubs eveneens kortingen of speciale tarieven bieden, wat kan helpen om de kosten te verlagen en de financiële leefbaarheid van de club te verbeteren. Bovendien kan het opbouwen van stevige banden met leveranciers en dienstverleners leiden tot een betere kwaliteit van de service en een grotere betrouwbaarheid.

Vakmensen op het vlak van media en creatieve industrieën:

Artiesten, fotografen, journalisten en schrijvers kunnen het in hun publicaties of op online platforms hebben over het muzikale en esthetische aspect van de clubcultuur, met aandacht voor de nieuwste trends, evenementen en persoonlijkheden en artiesten. Ook kunnen fotografen en videasten de evenementen filmen en op sociale media en andere platforms plaatsen om de club en haar cultuur te promoten.

Dankzij hun werk is deze geschiedenis te documenteren en te bewaren voor toekomstige generaties, maar het draagt ook bij tot een beter begrip van de maatschappelijke en culturele fenomenen die verband houden met clubbing. Archiveren kan het collectieve geheugen van de plaatselijke gemeenschappen en hun cultureel erfgoed helpen bewaren. Dat kan eveneens nuttig zijn voor onderzoekers en kunstenaars die werken die het nachtleven en de sociaal-culturele dimensies ervan

weerspiegelen willen begrijpen en creëren.

Daarnaast kan de audiovisuele industrie inspiratie putten uit de clubcultuur, de mode, de muziek en de esthetiek die er leven, door deze elementen te documenteren of te verwerken in films, televisieprogramma's en videoclip. Al met al kunnen ze helpen om de clubcultuur te promoten en op te tillen terwijl ze inspiratie putten uit de scene en bijdragen aan de voortdurende evolutie ervan.

Steunpunt voor de muzieksector:

Het *Overlegplatform voor steunorganisaties van de culturele en creatieve industrieën* informeert, verenigt en vergroot de zichtbaarheid van bijstand en ondersteuning voor de actoren van de creatieve industrieën ; *SMART* is een werkerscoöperatie waar men terecht kan met professionele projecten en dat gedeelde middelen en tools voor ondernemers ter beschikking stelt ; *VI.BE* is het steunpunt voor de artiesten en de muziekindustrie. Het adviseert en ondersteunt de artiesten in de muziekindustrie bij het beheer van hun administratieve en juridische aangelegenheden ; *Le Conseil de la Musique* is een vereniging zonder winstoogmerk met als missie het informeren, adviseren en promoten van de muzieksector in de Federatie Wallonië-Brussel ; *Wallonie Bruxelles Musique* is een agentschap van de overheidssdienst dat gespecialiseerd is in exportsteun voor de muzieksector van de Federatie Wallonië-Brusse ; *SCIVIAS* is een platform dat veranderingen stimuleert in de richting van meer inclusie in de muzieksector in de Federatie Wallonië-Brussel.

Gespecialiseerde media:

Deze magazines spelen een belangrijke rol in het doorgeven en promoten van de clubcultuur. Vaak brengen ze artikels, recensies en interviews met dj's, producers en andere sleutelfiguren uit de scene, en ze verstrekken informatie over verwachte evenementen en feesten in clubs. Sommige tijdschriften bevatten ook artikels over mode en lifestyle die verband houden met de clubcultuur, of over het management en de aandachtspunten i.v.m. de leefbaarheid van clubs. Ze doen niet alleen aan verspreiding en overbrenging, hun werk ondersteunt het bestaan en de leefbaarheid van een hele cultuur. Precies via deze media worden de ongrijpbare uitingen van clubbing tastbaar gemaakt en van generatie op generatie doorgegeven.

Enkele Brusselse voorbeelden: *Kiosk Radio, Bruzz, Knack Focus Vif, Our Scene Magazine, Rave Little Belgium, Subbacultcha, Brussels Calling, Ket Brussels, Vice Belgique, Trax, Tsugi, Larsen, Resident Advisor, Mixmag ...*

Platenmaatschappijen en verdelers:

Labels zijn verantwoordelijk voor het uitbrengen en promoten van nieuwe muziek, wat de opkomst van nieuwe muziekstijlen en muzikale trends kan bepalen. Muziekwinkels doen ook dienst als ontmoetingsplaats voor muzik liefhebbers en dj's, om nieuwe nummers te ontdekken en ideeën uit te wisselen. Enkele Brusselse voorbeelden: *Pias, Maloca Records, Kiosk Radio, Eating Records, We Bring You, Crevette Records, Sono Ventura Records, Balades Sonores, Doctor Vinyl, Crammed Discs enz.*

5.3. BEHEERDERS EN ORGANISATOREN

Zaakvoerders van clubs:

De zaakvoerders zijn verantwoordelijk voor het beheer van alle aspecten van de activiteiten van de club, en in het bijzonder voor het naleven van de wettelijke, reglementaire en administratieve vereisten van het beheer van een club (exploitatie- en milieuvergunningen, veiligheid enz.), personeelswerving en -beheer, het boeken van shows en artiesten, het promoten van evenementen

en het toezicht op de financiële resultaten van de onderneming.

Er zijn ongeveer zestig clubmanagers in Brussel. Deze zaakvoerders besteden voor het beheer van de activiteiten veel cruciale functies die specifieke technische vaardigheden vergen uit. Dergelijke onderaannemers zijn onder meer geluidstechnici, lichttechnici, stage-managers, communicatiespecialisten (communication advisor, community managers, persadviseurs), fotografen, videasten en grafisch ontwerpers. Het gaat om specialisten in een vak dat specifieke, gekwalificeerde knowhow vereist en die zelden verbonden zijn aan slechts één club.

Personeel

Het personeel speelt een belangrijke rol in het operationeel beheer door een gastvrije en veilige omgeving te creëren voor de klanten van de club. Vaak zijn personeelsleden het eerste contactpunt voor klanten en hun houding en gedrag kunnen een grote impact hebben op de globale beleving in de club.

Het personeel van de bar, de vestiaires, de toegangscontrole en de toiletten, het schoonmaakpersoneel, ze zijn allemaal essentieel om de clubbeleving te garanderen. Tot het barpersoneel behoren de mensen achter de bar, de obers en anderen die in de bar of de lounge van de club, de vestiaires en de toiletten werken. Zij staan in voor het serveren van drankjes, het innen van betalingen en zorgen ervoor dat klanten het naar hun zin hebben. Het veiligheidspersoneel is dan weer belast met het handhaven van een veilige omgeving in de club, het toezicht op het gedrag van klanten en het neutraliseren van potentieel gevaarlijke of problematische situaties. Ze staan eveneens in voor de handhaving van het beleid en de regels van de club, vooral met betrekking tot drugsgebruik, seksuele intimidatie en geweld, en moeten waar nodig ingrijpen om problemen te voorkomen of op te lossen.

Een belangrijk vaststelling is dat voor deze groep van werknemers, die hoofzakelijk 's avonds werken, het kwalificatieniveau laag is en het verloop groot.

Culturele collectieven en actoren

Dit zijn in zekere zin rondtrekkende zaakvoerders, zonder vaste locatie. Het gaat om artiesten die zich groeperen tot collectieven, of labels die artiesten begeleiden om hun zichtbaarheid te vergroten.

Ze organiseren en promoten evenementen in verschillende clubs en elders (open-airs, festivals, ongewone locaties enz.). Zij staan in voor het artistieke concept van het evenement, het vinden en inhuren van artiesten die daarbij aansluiten, het coördineren van de logistiek en de marketing van het evenement naar het publiek toe. Promotoren werken nauw samen met zaakvoerders van clubs. Er zijn meer dan 130 culturele actoren actief in Brussel.

5.4. GEASSOCIEERDE INSTELLINGEN EN ORGANISATIES

Gemeentebesturen, gewestelijke administraties en andere overheidsinstanties: Clubs en clubbing-evenementen moeten voldoen aan lokale voorschriften en wettelijke vereisten die opgesteld zijn en gehandhaafd worden door bestuurlijke instanties zoals de 19 gemeentebesturen of gewestelijke diensten. Daarnaast staan de politiediensten in voor de naleving van het algemeen politiereglement en voor interventies wanneer dat niet wordt nageleefd.

SABAM: De Belgische vereniging van auteurs, componisten en uitgevers. Zij int, verdeelt en beheert (in de ruimste zin van het woord) alle auteursrechten in België en in andere landen.

De Brusselse Nachtraad: De Brusselse Nachtraad is in 2020 opgericht door de Brusselse Gewestregering, met als hoofddoel een beleid voor het Brussels nachtleven uit te stippelen en te structureren om het samenleven in Brussel 's nachts te verbeteren. Daartoe heeft hij de volgende opdrachten gekregen: een portret van het nachtleven opstellen door middel van een gedeelde diagnose; aan de Brusselse Hoofdstedelijke Regering (niet-bindende) voorstellen doen op het vlak van projecten voor de ontwikkeling van nachtelijk samenleven; de coördinatie en implementatie van specifieke en interdisciplinaire acties te vergemakkelijken door synergieën tussen de belanghebbenden ontwikkelen.

<https://www.visit.brussels/nl/professionals/partners/brusselse-nachtraad>

Brussels By Night Federation: Brussels By Night is de koepel van de vertegenwoordigers van de professionals uit het nachtleven (clubs, nachtcafés, concertzalen, promotors enz.) voor het Brussels Gewest. Hij is al in 2019 bedacht door "professionals van de nacht" en werd in 2020 bij hoogdringendheid opgericht toen de gezondheidscrisis door covid19 uitbrak. De oprichters waren twee culturele ondernemers uit het nachtleven, de ene al actief sinds het einde van de jaren '80, de andere sinds het einde van de jaren 2000.

Meteen na de oprichting sloten de grootste professionals van de sector zich bij *Brussels By Night Federation* aan: locaties en ambulante promotoren. Sinds de oprichting heeft de koepel onophoudelijk het hoofd geboden aan en oplossingen aangereikt voor crisissituaties waarbij een dringende reactie werd verwacht van de overheid, de burgers en de sector: covid, Balance Ton Bar, energiecrisis, sluiting van *de Fuse* ... Het oprichten van de koepel speelt in op een verschijnsel dat wereldwijd structureel is geworden: de ene noodsituatie volgt op de andere. Hij is zelf een vast en onmisbaar lid van de Brusselse Nachtraad. Contact : lorenzo@brusselsbynightfederation.be

HoReCa Federatie: De Federatie Horeca Brussel is de beroepsorganisatie die de Brusselse kmo's en zelfstandigen in de horecasector verenigt, verdedigt en vertegenwoordigt. Het is de Brusselse professionele werkgeversorganisatie voor de hotel-, café- en restaurantsector.

24hBrussels: 24hBrussels is een onafhankelijke organisatie. Ze produceert studies en organiseert rondetafelgesprekken, werkgroepen en seminars, zoals de "Mind the Night" sessies, gesteund door de Stad Brussel en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Ze verenigt een breed spectrum van betrokkenen: bewonerscomités, federaties (horeca, Brussels By Night), overheden, academici enz. Het doel van deze uitwisselingen is van onderuit de bekommernissen, noden, ideeën en oplossingen van de deelnemende actoren bij wijze van input op de agenda van de Brusselse Nachtraad brengen. Het doel van dit werk is zoveel mogelijk mensen te betrekken bij het denkwerk over het nachtleven, meer bepaald over de territoriale en stedenbouwkundige dimensie van het feestgebeuren.

Daarom heeft de organisatie 24hBrussels een tijdlijn van de Brusselse feestpraktijken en locaties samengesteld en alle Brusselaars uitgenodigd om in een online enquête hun herinneringen te delen (tickets, anekdotes, foto's, video's enz.) om die tijdlijn van de Brusselse clubcultuur verder te verfijnen. Met het Brussels Stadsarchief is een overeenkomst gesloten om een specifiek archief over het nachtleven aan te maken. Contact : 24hbrussels@gmail.com

Event Confederation: Event Confederation is de koepel voor de sectorfederaties BESA, Febelux en ACC. Samen vertegenwoordigen ze meer dan 748 bedrijven en zelfstandigen (ongeveer 26%) in de evenementensector, die actief zijn in verschillende beroepen, waaronder standenbouwers, beursorganisatoren, evenementenlocaties, verhuurbedrijven, video-, geluids- en lichtspecialisten, podium- en tentenbouwers, cateraars, onthaalmedewerkers, firma's in beveiliging en toegangscontrole en freelancers, enz.

6. TOESTAND, LEEFBAARHEID EN OVERDRACHT VAN HET ELEMENT

6.1. HUIDIGE OVERDRACHTSWIJZEN

We kunnen de overdrachtswijzen van het element onderverdelen in drie dimensies die verband houden met clubbing: clubbing als sociale en culturele praktijk vanuit het standpunt van het publiek, de overdrachtswijzen die verband houden met de knowhow van de beroepen die met clubbing te maken hebben en ten slotte de overdrachtswijzen van de clubcultuur.

1. Clubbing – als sociale praktijk

a. Internet en de sociale media: momenteel wordt de clubcultuur hoofdzakelijk overgedragen via het internet en de sociale media. Dankzij het succes van de digitale technologie kunnen mensen gemakkelijk online aan informatie geraken (en die informatie delen) over clubs en evenementen en in contact treden met andere mensen die hun belangstelling voor clubcultuur delen. Sociale mediaplatformen zoals Facebook, Instagram en Twitter of streamingplatformen worden gebruikt om evenementen te promoten, foto's en video's te delen en in contact te komen met andere liefhebbers van het clubgebeuren. Online forums en websites bieden eveneens een platform voor het bespreken en delen van informatie over clubs en dj's.

b. Gemeenschappen: Aangezien smaken subjectief en individueel zijn, weliswaar beïnvloed door een complex netwerk van actoren en factoren die deze smaken mee vormen, trekken individuen met belangstelling voor muziek en clubcultuur nauwer samen op met andere mensen die een gelijkaardige smaak hebben, want met hen kunnen niet alleen hun belangstelling maar ook informatie over evenementen en kennis over de clubcultuur delen.

Er is niet "één gemeenschap" van clubbers, er zijn er meerdere. Voorbeelden daarvan zijn de labels en collectieven die mensen samenbrengen rond gedeelde interesses en waarden (bv. inclusie, diversiteit in de muziek, bepaalde minderheden zichtbaar maken op het podium) en een heuse gemeenschap opbouwen rond bepaalde artiesten. Alternatieve cultuurcollectieven hebben een krachtige invloed op het doorgeven van de clubcultuur omdat ze publiek mobiliseren dat trouw is aan hun evenementen, maar net zo goed bijdragen tot de overdracht van knowhow in beroepen die met clubbing te maken hebben en tot de ontwikkeling en verspreiding van de clubcultuur.

Hierbij moet beslist vermeld worden dat toen de sluiting van *de Fuse* werd aangekondigd, een petitie in een paar weken tijd de steun van 65.953 mensen wist te verzamelen. Die petitie maakt duidelijk hoe belangrijk een club als *de Fuse* voor haar gemeenschap is.⁷

c. De familiekring: Het is mogelijk dat in bepaalde gevallen een invloed binnen de familiekring zelf, door het delen van muziek, bijdraagt aan de overdracht van de clubcultuur. Het gezin wordt traditioneel gezien als de eerste plaats waar een cultuur wordt doorgegeven, wat in het geval van de clubcultuur gebeurt door "cultuurgoederen" zoals cd's, vinylplaten en andere dragers te delen, maar ook door via het delen van herinneringen, foto's, anekdotes enz. muzikale smaken te beïnvloeden.

⁷ https://www.change.org/p/sign-the-petition-to-support-fuse-club-in-brusselsbelgium?recruiter=1291734193&recruited_by_id=94b4d0e0-926a-11ed-9558-c7194f08e0fd&utm_source=share_petition&utm_medium=copylink&utm_campaign=petition_dashboard

2. De knowhow van beroepen die met clubbing te maken hebben

- a. Labels en collectieven:** Muzieklabels en collectieven hebben als opdracht artiesten te vinden en hen te begeleiden bij het opnemen, op de markt brengen en ten gehore brengen van hun muziek. Ze zijn verantwoordelijk voor het uitbrengen en promoten van nieuwe muziek, wat de opkomst van nieuwe muziekstijlen en muzikale trends bepaalt. Een label is in zekere zin een productiemerk dat een identiteit, een knowhow en een artistieke richting weerspiegelt. Labels bieden artiesten management en helpen hen met hun strategie, hun public relations en hun communicatie (digitale marketing, sociale media en public relations). Ze hebben dus op zijn minst kennis van de werking van de muziekindustrie, het medialandschap en het ecosysteem van de Brusselse clubs, maar beschikken ook over specifieke knowhow op het vlak van digitale communicatie en public relations.
- b. Dj-scholen en muziekacademies:** Dj-scholen en muziekacademies behoren tot de belangrijkste manieren waarop clubbing wordt doorgegeven, omdat ze onderricht en opleiding bieden voor toekomstige dj's, die hun vaardigheden vervolgens in clubs kunnen gebruiken. Door een gestructureerde omgeving te bieden om te leren en vaardigheden te ontwikkelen, helpen deze scholen bij het doorgeven van de knowhow die dj's die optreden nodig hebben.

Ook kunnen ze de overdracht van kennis en technieken tussen generaties dj's vergemakkelijken, zodat deze kunstvorm over de jaren heen levendig en relevant blijft. Daarnaast kunnen academies en muziekscholen eveneens de waardering en de studie van elektronische muziek als kunstvorm promoten, waardoor die als culturele praktijk wordt gevalideerd en verder wordt verankerd in het bredere culturele landschap.

Voorbeelden van opleidingen zijn de Electronic Music Production Certificate van het SAE Institute, de Mix Academie en Formation-DJ. Interessant is ook dat Bruxelles Formation (Franstalig) een opleiding van 33 lessen aanbiedt met DJ Eanov.

- c. Instellingen voor audiovisuele kunsten:** Lichtingenieurs, geluidstechnici, producers, scenografen en soortgelijke vakmensen worden opgeleid en gediplomeerd in scholen en instituten die cursussen aanbieden die gericht zijn op het beheersen van de technische vaardigheden die nodig zijn voor deze beroepen. Weliswaar mikken deze vaardigheden niet exclusief op clubbing, want ze kunnen worden gebruikt voor de podiumkunsten in het algemeen. Noodzakelijk voor de clubpraktijk zijn ze echter wel.
- d. Opleidingen in de evenementensector:** Een club runnen en/of terugkerende evenementen met honderden deelnemers organiseren vereist professionele knowhow (evenementenmanagement, commerciële communicatie, public relations enz.). Er zijn weliswaar organisatoren die zo'n theoretische opleiding in evenementenmanagement niet hebben gehad (maar dan bijvoorbeeld wel langdurige terreinervaring hebben), maar het gaat om vaardigheden die noodzakelijk en vereist om een club of evenementen zo succesvol mogelijk in goede banen te leiden.

3. Overdracht van de clubcultuur

- a. Gespecialiseerde magazines en literatuur:**

Deze magazines richten zich zowel tot liefhebbers als tot vakmensen en spelen alleszins een belangrijke rol in het doorgeven en promoten van de clubcultuur. Ze brengen artikels,

recensies en interviews met dj's, producers en andere sleutelfiguren uit de scene, en ze verstrekken informatie over verwachte evenementen en feesten in clubs. Sommige tijdschriften bevatten ook artikels over mode en lifestyle die verband houden met de clubcultuur, of over het management en de aandachtspunten i.v.m. de leefbaarheid van clubs. Voorbeelden van dergelijke tijdschriften zijn *Resident Advisor*, *DJ Mag*, *Groove*, *Tsugi*, *Mixmag*, *Kiosk Radio*, *Vice* en *Focus*.

Boeken – biografisch, autobiografisch, academisch of documentair – zijn eveneens een belangrijk medium voor het doorgeven van de clubcultuur. Veel auteurs hebben immers verschillende aspecten van het fenomeen onderzocht. Enkele vermaarde voorbeelden:

- *Last Night a DJ Saved My Life* van Bill Brewster en Frank Broughton, een geschiedenis van het dj'en en de dansmuziekcultuur van het prille begin in de jaren 1960 tot nu.
- *"Energy Flash: A Journey Through Rave Music and Dance Culture"* van Simon Reynolds, dat de evolutie van de ravecultuur sinds de uitbarsting van acid house op het einde van de jaren 1980 tot nu verkent.
- *"Club Cultures: Music, Media and Subcultural Capital"* door Sarah Thornton, een bundel met essays van universitaires en praktijkmensen waarin allerlei aspecten van de clubcultuur aan bod komen, meer bepaald muziek, mode, media en identiteit.
- *"Rave Off: Politics and Deviance in Contemporary Youth Culture"* van Steve Redhead, een kritische analyse van de ravecultuur als vorm van verzet en rebellie van jongeren tegen de heersende sociale normen.
- *"Clubbing: Dancing, Ecstasy and Vitality"* van Ben Malbon, die de maatschappelijke en culturele betekenis van de clubcultuur en de impact ervan op de individuele en collectieve identiteit onderzoekt.

Deze boeken spelen een belangrijke rol in het documenteren en analyseren van de culturele en maatschappelijke betekenis van clubbing en de clubcultuur. Ze hebben ertoe bijgedragen – en doen dat nog steeds – om de ideeën en waarden die met deze fenomenen vergroeid zijn door te geven aan nieuwe generaties lezers en liefhebbers.

b. Platenmaatschappijen, platenwinkels, vinylplaten en instrumenten:

Muziekwinkels doen ook dienst als ontmoetingsplaats voor muzikliefhebbers en dj's, om nieuwe nummers te ontdekken en ideeën uit te wisselen. Daarnaast kunnen sommige platen-, vinyl- en muziklabels en -winkels ook merchandisingproducten produceren, zoals T-shirts of posters, die kunnen dienen als een fysieke voorstelling van de clubcultuur en zijn waarden.

Enkele voorbeelden in Brussel: *Crevette Records*, *Dust Dealers*, *Arlequin Records*, *Doctor Vinyl*, *We Insist*, *Balades Sonores*, *72 Records*, *Sono Ventura Records*, *Seymour Kassel Records*, *Caroline Music*.

c. Tentoonstellingen:

Tentoonstellingen en musea spelen een rol in het doorgeven en bewaren van de clubcultuur. Er zijn tentoonstellingen die de geschiedenis en evolutie van de clubcultuur tonen aan de hand van foto's, kunst, mode en andere dragers. Musea en archieven kunnen objecten zoals folders, affiches, platen en andere memorabilia van clubs en van de clubcultuur verzamelen en archiveren. Die tentoonstellingen en musea doen dan dienst als platform voor educatie en waardering van de clubcultuur, voor liefhebbers, onderzoekers en toekomstige generaties.

In 2019 liep in het Art & Design Atomium Museum de tentoonstelling "*Night Fever, designing*

club culture", over de banden tussen popcultuur en design in discotheken. De tentoonstelling beschreef zichzelf als een unieke kijk, om clubs de plaats te geven die ze verdienen in het collectieve onbewuste: de plaats van een manier van leven die KUNST wordt.

Eveneens in Brussel presenteerde *de Fuse*, na een sluiting van een jaar wegens gezondheidsmaatregelen als gevolg van covid-19 in 2019, de tentoonstelling "*Echoing Through Eternity*". Het was een tijdelijke tentoonstelling in de lokalen van de club, met archiefmateriaal van 27 jaar grafische en muzikale kunst in de vorm van talrijke verzamelobjecten, folders en affiches.

In 2020 heeft de organisatie 24hBrussels een tijdlijn van de Brusselse feestpraktijken en -locaties samengesteld en alle Brusselaars uitgenodigd om in een online enquête hun herinneringen te delen (tickets, anekdotes, foto's, video's enz.) om die tijdlijn van de Brusselse clubcultuur verder te verfijnen.

Van recentere datum is de expo "*Egrogore's echoes: A Celebratory transmission of Collective Joy*", die in april 2023 liep. Het artistieke werk van Antoine Grenez en Edouard Jattiot belichtte de banden tussen de eclecticische jeugd en het feesten, binnen zogenaamde alternatieve culturen, zodat men de maatschappelijke symboliek ervan kon erkennen.

Deze initiatieven helpen om de geschiedenis van clubbing te documenteren, de sociaal-culturele complexiteit ervan te begrijpen en de clubcultuur te bewaren voor toekomstige generaties.

d. Films en documentaires:

Ze leggen de muziek, de mode en de sociale aspecten van clubbing vast en geven wie niet in staat is zelf naar een club te gaan, de kans ze via het scherm te beleven. Het kan daarbij om fictie gaan, al dan niet gebaseerd op ware feiten. Ze dienen daarnaast als historisch archief van de clubcultuur, documenteren de evolutie over de jaren heen en houden de erfgoedwaarde ervan vast voor toekomstige generaties.

Bekende voorbeelden zijn "*Paris is Burning*", over de cultuur van de balzalen in de jaren 1980 in à New York, en de film "*24 Hour Party People*", die de geschiedenis van de muziekscene in Manchester op het einde van de jaren 1970 en in het begin van de jaren 1980 vertelt. We hadden het eerder al over de beroemde documentaire "*The Sound of Belgium*", maar er is nog een hele reeks andere, met als bekendste: "*Discovering electronic music*"(1983), "*Bienvenue au club*" (2014), "*Berlin, le mur des sons – ARTE-documentaire*" (2014), "*Sous le donjon de Manu le Malin*" (2017), "*Quand tout le monde dort*" (2018), "*Universal techno*" (1996), "*Victoria*" (2015), "*Human Traffic*", "*Beats*" (2019), "*Berlin Calling*" (2008), "*Zillion*" (2022), "*Paris est à nous*", "*Making Kontakt*" (2010), "*The Art of Sound*" (2007), "*Raving Iran*" (2016), "*Mirano 80, l'Espace d'un rêve*" (2021) enz.

6.2. TRADITIONELE PRAKIJEN DIE HET ELEMENT OF BEPAALDE ASPECTEN ERVAN REGELEN OF ER DE TOEGANG TOE BEPERKEN

Toegang tot clubbing

Clubbing zelf is een relatief moderne en stedelijke praktijk, dus er zijn in eigenlijke zin geen specifieke traditionele gebruiken rond de toegang ertoe. Niettemin bestaan er normen en gebruiken die de

toegang tot clubs en feestjes kunnen beïnvloeden of beperken:

1. **De wettelijke leeftijd:** volgens art. 1 van de wet van 15 juli 1960 tot zedelijke bescherming van de jeugd is de toegang tot dancings en nachtclubs verboden voor minderjarigen van elke leeftijd. Toch is de vereiste wettelijke minimumleeftijd voor discotheken, dancings en soortgelijke gelegenheden 16 jaar. Alle Brusselse clubs hanteren evenwel een minimumleeftijd van 18 of 21 jaar. Dat is bedoeld om de omgeving geschikt te houden voor volwassenen en de toegang voor minderjarigen te beperken.
2. **Toegangsprijzen en koopkracht:** veel clubs vragen een toegangsprijs, die kan variëren afhankelijk van het evenement, de dag van de week of het tijdstip van aankomst. De prijs helpt de werkingskosten van de club te dekken en/of in zekere mate een selectie in te bouwen van wie erin komt. In Brussel schommelen de prijzen tussen 5 en 30 euro, met een algemeen gemiddelde van ongeveer 15 euro. Binnen kosten consumpties en diensten eveneens geld. Uitgaan in een club vergt dus een zekere koopkracht. Om een beter inzicht te krijgen in de praktijken van de gebruikers, voert visit.brussels een enquête bij de gebruikers van het Brusselse nachtleven, die ons een idee zal geven van het gemiddelde budget dat bij het uitgaan wordt besteed (en de uitsplitsing van dat budget).
3. **Reservering en maximale capaciteit:** soms moet men vooraf reserveren of op een gastenlijst staan om toegang te krijgen tot een club of evenement. Dat kan te maken hebben met de populariteit van het evenement of de beperkte capaciteit van de club.
4. **Dresscode:** sommige clubs vereisen een specifieke dresscode en verwachten dus dat klanten kleding dragen die voldoet aan een bepaalde norm, zoals elegante outfits, gesloten schoenen enz. Bedoeling is de club een bepaald imago te geven en een bepaalde sfeer te behouden.
5. **Toegangsbeleid:** toegangscontrole of bewaking bij de ingang van clubs kunnen ook de toegang beperken, mensen worden dan geweigerd vanwege hun kleding, gedrag, alcoholgebruik of drugs. De Europese richtlijn van 2004 die het principe van gelijke behandeling van mannen en vrouwen bij de toegang tot goederen en diensten implementeert, legt evenwel het principe van gelijke behandeling op en wil het publiek beschermen tegen discriminatie.
6. **Beperkte mobiliteit:** mensen met beperkte mobiliteit stuiten vaak op obstakels wanneer ze toegang proberen te krijgen tot evenementen. Het kan daarbij gaan om de aanwezigheid van trappen, kleine ruimtes of een gebrek aan voorzieningen voor mensen met een handicap, zoals liften, hellende vlakken of aangepaste toiletten. Er bestaan nochtans initiatieven om de evenementen van het nachtleven toegankelijker te maken voor mensen met beperkte mobiliteit, zoals het plaatsen van hellende vlakken, liften en aangepaste toiletten, opleiding voor personeel om mensen met beperkte mobiliteit te helpen, en sensibiliseringscampagnes om organisatoren van evenementen en clubeigenaars aan te moedigen om hun gelegenheden inclusiever te maken.

Toegang tot de clubcultuur

Wat de specifieke beroepen en de clubcultuur in algemenere zin betreft, kunnen we verwijzen naar

Sarah Thorntons concept "subcultureel kapitaal"⁸, dat verwijst naar de kennis, de vaardigheden,

⁸ « Club Cultures: Music, Media, and Subcultural Capital » publié en 1996, Sarah Thorton

gedeelde culturele referenties en de netwerken die in een bepaalde subcultuur tot hun recht komen. Thornton laat zien hoe deze middelen kunnen worden ingezet om maatschappelijke voordelen te behalen, zoals acceptatie, erkenning, bekendheid, toegang tot exclusieve evenementen of de kans om deel te nemen aan bijzondere activiteiten – of zelfs om de eigen vaardigheden en netwerken te gebruiken om door te breken op andere gebieden, zoals mode, kunst, film of media.

Toegang tot de beroepen

Om een club te openen is ten slotte een aantal exploitatievergunningen noodzakelijk. Deze verplichte exploitatievergunningen zijn onder meer:

- Stedenbouwkundige vergunning: gekoppeld aan de exploitatievergunning voor een locatie en voor alle mogelijke bestemmingswijzigingen of andere veranderingen aan de ruimte.
- Milieuvergunning: houdt verband met normen voor het produceren van versterkt geluid en de bestrijding van burenlawaai
- Advies van de brandweer: in verband met veiligheids- en evacuatiemaatregelen
- Toelatingen om evenementen te organiseren in de publieke ruimte

6.3. LEEFBAARHEID VAN DE IMMATERIËLE ELEMENTEN, BESCHIKBAARHEID VAN DE GEASSOCIEERDE MATERIËLE GOEDEREN/OBJECTEN

Voor inzicht in het ontstaan van clubbing verwijzen we naar het hoofdstuk over de geschiedenis en recente ontwikkelingen (deel 4.4), waarin de opkomst en ontwikkeling van clubbing wordt beschreven vanaf het begin van de 20ste eeuw tot nu.

Wat de leefbaarheid van de materiële elementen betreft, kunnen we toevoegen dat de trend qua clubbezoek vrij stabiel was tot in 2020 de Covid-19-gezondheids crisis uitbrak. De clubs moesten eerst 19 maanden aan één stuk hun deuren gesloten houden en toen ze daarna weer open mochten, moesten ze werken met een gezondheidspas en andere gezondheidsmaatregelen. Enerzijds had dat een impact op het aantal bezoekers omdat de toegang beperkt was, maar anderzijds toonde dit hoe belangrijk clubbing is voor de geestelijke gezondheid van jongeren.

Uit een recent gepubliceerde studie (februari 2023) van de VUB, verricht in opdracht van Hub.brussels, over de economische impact van de culturele en creatieve sector in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in de periode na Covid, blijkt dat de bijdrage van de creatieve en culturele industrieën aan het gewestelijk bbp tussen 2019 en 2020 weliswaar met 11% is gedaald, maar ook dat het herstel duidelijk zichtbaar is: + 13,9% in 2021. *“De cijfers wijzen op de grote veerkracht van deze ondernemingen en laten de komende jaren een terugkeer naar het niveau van voor de crisis verhopen”,* zegt Hub Brussels daarover. De sector werd door de pandemiecrisis dubbel zo hard getroffen als andere sectoren, maar geniet een relatieve stabiliteit dankzij de steun van de overheid.

Wat het bezoek aan de Brusselse nachtclubs betreft, beschikken we nog niet over specifieke concrete, kwantitatieve gegevens voor deze subsector. Toch meldt een aantal auteurs, schrijvers, journalisten en exploitanten momenteel een alarmerende daling van het aantal clubs. Een artikel dat de RTBF in februari 2020 publiceerde, staat: *“Binnen Europa is België lange tijd een referentie geweest op het gebied van clubs. Maar de jongste jaren lijkt de ene discotheek na de andere te sluiten. Volgens de nationale statistieken waren er in 2008 op het federale grondgebied 544 discotheeken. Vijf jaar later waren er dat nog maar 478. Uit de jongste cijfers (2018) blijkt dat er daarvan intussen nog maar 398 overblijven!”*⁹.

⁹ Source : <https://www.rtbef.be/article/la-fin-des-discotheques-10423986>

De leefbaarheid van clubbing wordt dus bepaald door het vermogen om zichzelf opnieuw uit te vinden en concepten aan te bieden die het publiek – de nieuwe generatie – blijven aantrekken ondanks het groeiend aantal alternatieven voor ontspanning en de stijgende kosten van levensonderhoud. Het aantal festivals, open-air's in parken of openbare ruimten, eenmalige feestjes of tijdelijke bezettingen tussen twee vastgoedprojecten neemt in Brussel immers toe.

Ook moeten clubs een jonger publiek kunnen blijven aantrekken, dat getroffen is door de gezondheids crisis en de crisissen die daarop volgden: lockdowns, Balance ton Bar, geruchten over needle spiking, energiecrisis. De leefbaarheid van clubs hangt dus ook samen met het overtuigen van het publiek over de veiligheidsmaatregelen en andere acties die men onderneemt om probleemsituaties te voorkomen en erop te reageren. Dat gebeurt meer bepaald door het invoeren van (en communiceren over) personeelsopleidingen, duidelijke preventieve en reactieve charters en protocollen die alle personeelsleden beheersen en die aan het publiek worden gecommuniceerd, door "rustzones" in te voeren, door de teams te versterken met professionals die specifiek zijn opgeleid in risicovermindering (verdeling van oordopjes, gratis water, sensibiliseringsmateriaal enz.) en in de strijd tegen intimidatie en seksueel en gendergerelateerd geweld door samenwerking met organisaties en openbare diensten om incidenten te voorkomen en een doeltreffende aanpak te garanderen, het melden van probleemfeiten aan te moedigen, samen te werken met vervoersdiensten, de ruimte en de verlichting zo in te richten dat het gevoel van veiligheid vergroot, enz.

Bovendien stellen we thans vast dat clubs hun deuren overdag openen voor andere soorten activiteiten, zoals werkruimtes, kunsttentoonstellingen, pop-upwinkels en werkevenementen, ontmoetingsplaatsen, conferenties enz., maar 's avonds en 's nachts ook voor andere soorten evenementen (dan clubbing), bijvoorbeeld een privé sessie als onderdeel van een professioneel evenement. Daardoor kan de ruimte voor verschillende doeleinden worden gebruikt en dat maakt de club financieel leefbaarder. Het helpt ook om een ander publiek aan te trekken en een gemeenschap met meer verscheidenheid te creëren. Niettemin bestaat het risico dat de oorspronkelijke identiteit en het culturele belang van de club verloren gaan als ze te commercieel wordt of zich te veel gaat richten op niet-muzikale activiteiten. Het is van belang een evenwicht te bewaren tussen de verschillende activiteiten en ervoor te zorgen dat de culturele erfgoedwaarde van de club behouden blijft.

Anderzijds wordt de materiële leefbaarheid ook bepaald door het gebruik van duurzame, innovatieve technologieën, door een lager energieverbruik en het gebruik van milieuvriendelijke materialen, door te werken aan het verkleinen van de afvalberg, recyclage en het gebruik van hernieuwbare energiebronnen, biologisch afbreekbare en composteerbare producten en door milieuvriendelijk gedrag onder personeel en klanten te promoten. Dergelijke praktijken helpen de ecologische voetafdruk van clubs te verkleinen en dragen bij aan een duurzamere toekomst voor de clubbranche.

6.4. EVENTUELE BEDREIGINGEN

Ondanks de vele manieren waarop de clubcultuur momenteel wordt doorgegeven, zijn de Brusselse clubcultuur en vooral de clubs waar hij wordt beleefd, op meerdere manieren bedreigd.

Financiële dreigingen : Een club runnen is duur en als de inkomsten die de club genereert niet volstaan om de werkingskosten te dekken, kan de club zich verplicht zien sluiten.

In de voorgaande delen hebben we herhaaldelijk gewezen op het belang van de veiligheid van de

bezoekers. Daar wordt meer bepaald naar gestreefd via het ontwerp en de inrichting van de locatie (waarvoor soms dure renovaties nodig zijn) en door de aanwezigheid van opgeleid personeel dat zich toelegt op veiligheid, preventie en risicovermindering. Het werven en opleiden van het personeel dat de hele nacht aanwezig is, is een aanzienlijke kostenpost.

We hebben eveneens vermeld hoe belangrijk het is de impact van muziek, vooral lage frequenties, op de omgeving te verminderen. Middelen voor akoestische isolatie bestaan en de technologieën worden voortdurend verder ontwikkeld. Maar voorafgaande studies om de impact van lawaai zoveel mogelijk te beperken en de eigenlijke geluidsisolatietechnieken en de vereiste werkzaamheden (bv. een *box in the box*) kosten ettelijke miljoenen euro.

Daarnaast is duurzaamheid tegenwoordig iets waar men niet meer omheen kan. Investeren in nieuwe technologieën voor verlichting, circulariteit, innovatieve methoden voor energieproductie (bv. gebruik maken van de warmte die vrijkomt uit mensenmassa's), groendaken enz. vereist een reorganisatie en de inzet van zeer veel geld.

En dat terwijl de sluiting van de clubs gedurende twee jaar, als gevolg van de gezondheidsmaatregelen tijdens de covid19-crisis, een enorme economische impact heeft gehad op de rendabiliteit van de clubs. De hele economische en mondiale context van deze tijd, met name door de inflatie als gevolg van de oorlog in Oekraïne en de daaruit voortvloeiende stijging van de kosten voor grondstoffen en energie, vormt overigens een reële interne bedreiging voor de clubs. De elektriciteitskosten voor de bar, het geluid, de verlichting, ventilatie, luchtzuivering enz. drijven de kosten voor de clubactiviteiten gevaarlijk hoog op, terwijl de portemonnee en de koopkracht van het publiek intussen krimpen.

De ticketprijzen voor clubs stijgen bijgevolg om die redenen, maar ook doordat de gage van artiesten onafgebroken toeneemt (volgens een onderzoek dat in Paris Match verscheen, zouden de artiestenvergoedingen in 2021 met 15 tot 30% gestegen zijn) en dat geldt ook voor de sociale bijdragen voor de werknemers en de explosieve toename van de budgetten voor verzekeringen (vooral door het risico van annulering in geval van overmacht).

Evolutie in de regelgeving en wettelijke en administratieve vereisten : In absolute zin zijn reglementen en andere wettelijke en administratieve regels en vereisten in meerdere opzichten een goede zaak. Ze dragen bij tot de veiligheid en het welzijn van de klanten van de club, het personeel en de mensen die in de omgeving wonen of werken. Het gaat bijvoorbeeld om maatregelen zoals regels inzake brandveiligheid, geluidsbepalingen, bestrijding van het gebruik van psychotrope stoffen, enz. Regelgeving helpt ervoor te zorgen dat clubs billijk en ethisch te werk gaan, bijvoorbeeld door te eisen dat de arbeidswetgeving, het antidiscriminatiebeleid, de strijd tegen intimidatie en seksueel en gendergerelateerd geweld worden nageleefd. Daarnaast bevordert bepaalde regelgeving verantwoordelijke en duurzame bedrijfspraktijken, bijvoorbeeld door milieuvriendelijke werkwijzen op te leggen of het gebruik van hernieuwbare energiebronnen aan te moedigen. Veranderingen in regelgeving en wettelijke en administratieve vereisten kunnen evenwel ook de leefbaarheid van clubs op een aantal manieren beïnvloeden. Om te beginnen moeten clubs voldoen aan steeds meer regels en wettelijke vereisten op het vlak van gezondheid en veiligheid, preventie, openbare rust enz. Deze regels niet naleven kan leiden tot boetes, sluiting of rechtsvervolging, wat een financiële last kan vormen voor clubbeheerders.

In de tweede plaats verhogen wijzigingen in regelgeving en administratieve vereisten de exploitatiekosten van een club. Als een nieuwe wet bijvoorbeeld de plaatsing van bijkomende veiligheidsapparatuur oplegt, zoals nieuwe ventilatiesystemen, zullen clubexploitanten in deze verbeteringen moeten investeren en dat kan duur uitvallen.

Tot slot zijn het vooral de administratieve lasten die gepaard gaan met de naleving die een impact hebben op de leefbaarheid van clubs. Als administratieve procedures bijvoorbeeld te ingewikkeld of

tijdrovend zijn, kunnen ze potentiële clubeigenaren ontmoedigen om nieuwe clubs op te richten of bestaande clubeigenaren zo ver brengen dat ze hun zaak sluiten. Te strenge licentievooraarden kunnen het aantal clubs dat in een bepaald gebied actief kan zijn beperken, waardoor de concurrentie afneemt en de keuzemogelijkheden voor bezoekers beperkt worden.

Alternatief aanbod: Een groter aanbod van feestelijke ontspanningsactiviteiten is in absolute zin natuurlijk geen slechte zaak, maar het kan wel een impact hebben op het bezoekersaantal en dus op de leefbaarheid van clubs als die niet langer in staat blijken hun publiek aan te trekken.

Daarnaast worden de sociale netwerken ook een bron van concurrentie voor clubs, meer bepaald op het sociale vlak, op het gebied van ontmoetingsmogelijkheden die clubbing oorspronkelijk bood. De ontwikkeling van apps of datingsites die mensen in staat stellen online contact te leggen en andere mensen te ontmoeten, begint te leiden tot een daling van het aantal mensen dat ervoor kiest uit te gaan en mensen echt te ontmoeten in een club, waarbij het toeval zijn rol kan spelen.

Overigens signaleren onderzoekers (Vincent Cocquebert en Jeremie Pelletier) eveneens een daling van de aantrekkingskracht van clubbing op de jongere generaties, die de voorkeur geven aan een comfortabel huiselijk leven.

Geluidsoverlast en burenhinder: Gezien de demografische expansie en verdichting van de bevolking in steden, waar steeds meer mensen 24 uur per dag zullen wonen, valt een voorspelbare toename van conflicten in verband met burenlawaai te verwachten. De dichtheid van activiteiten in het centrum en de overlapping van deze activiteiten in tijd en ruimte veroorzaken overlast. De gentrificatie van bepaalde volksbuurten en delen van de binnenstad enerzijds en anderzijds de verouderde toestand van woningen en gebouwen, evenals de kosten en het gebrek aan middelen voor geluidsisolatie in zaken die een herbestemming kregen in het nachtleven, leiden tot conflicten tussen buurtbewoners en clubs en andere vormen van nachtleven. Veel clubs dreigen gesloten te worden na klachten van omwonenden over geluidsoverlast, die kunnen leiden tot boetes, gerechtelijke vervolging of zelfs sluiting.

Er is vanzelfsprekend sprake van feitelijke onverenigbaarheid tussen slecht geïsoleerde woningen en de aanwezigheid van een discotheek in de buurt. Het lawaai van muziek en gepraat kan de slaap van de bewoners verstoren en verhinderen dat zij de nodige rust vinden. Het aantal klachten van bewoners van nieuwe verkavelingen over lawaai van in de buurt gevestigde clubs is alleszins toegenomen. Die factor wordt trouwens genoemd als een van de belangrijkste redenen voor de sluiting van een groot aantal locaties in de afgelopen jaren. Alleen al in Londen heeft 35% van de zalen waar live muziek wordt gespeeld tussen 2007 en 2015 de deuren gesloten. In sommige gevallen kunnen de strengere wetgeving tegen geluidsoverlast in de stad en de kosten voor grondige geluidsisolatie een ernstige bedreiging vormen voor de leefbaarheid en het bestaan van clubs. In andere gevallen zijn de geluidsvoorschriften zo streng dat het moeilijk wordt een club te exploiteren en publiek aan te trekken, aangezien dat bepaalde verwachtingen heeft ten opzicht van clubs. Wanneer de vraag naar rust in de buurt en het produceren van versterkt geluid met elkaar in botsing komen, zien clubs zich immers gedwongen het volume van hun muziek te beperken of geluidsisolerende materialen te gebruiken om te voldoen aan de regels voor burenhinder, en dat kan een impact hebben op de algemene sfeer en energie in de club.

Het is bijgevolg van belang een evenwicht te vinden tussen de bescherming van het recht van bewoners om in een rustige omgeving te wonen, de auditieve gezondheid van het publiek en de mogelijkheden van clubs om te functioneren en hun klanten een degelijke beleving te bieden.

Conclusie

Aangezien het leven almaar duurder wordt (en de koopkracht daalt), aangezien het exploiteren van een club steeds meer kost en administratief beheer complexer wordt, zijn steeds minder ondernemers bereid het risico te nemen om in een club te investeren.

Maar zonder plaatsen waar artiesten en organisatoren hun concept op een gereguleerde en legale manier kunnen organiseren en aanbieden, en zonder voorstellen voor nieuwe infrastructuren of locaties zonder tijdelijk karakter is de Brusselse clubcultuur bedreigd.

In de buurlanden zijn bepaalde wettelijke en administratieve beperkingen soepeler of aangepast. De concurrentie vanuit de buurlanden is dan ook groot en weegt zwaar op Brussel: commerciële spelers, promotors, organisatoren en artiesten dreigen de Belgische markt te verlaten om zich te vestigen in landen die een dynamisch nachtleven bieden dat bevorderlijk is voor de ontwikkeling en de erkenning ervan. Deze bedreiging vormt een gevaar in die zin dat artistieke wedijver en professionele kwaliteit het Brussels grondgebied verlaten, wat niet alleen leidt tot artistieke verarming, minder knowhow en minder plaatselijke troeven, maar ook tot minder inclusie en economische achteruitgang.

6.5. BESTAANDE BEHEERS- OF BEWARINGSMAATREGELEN

Dit zijn enkele van de beheers- en beschermingsmaatregelen die in Brussel stilaan tot ontwikkeling komen:

1. **Implementatie van publieke en private instrumenten** : de Stad Brussel heeft een cel "Openbare Rust en Centrale Lanen" opgericht. Deze dienst beantwoordt vragen van inwoners en stelt – in overleg met exploitanten – oplossingen voor om in Brussel te komen tot een kwaliteitsvolle manier om het leven in de stad met elkaar te delen. Met name is er nu een charter van het nachtleven, samen ontwikkeld door de Stad Brussel, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de politiezone Brussel Hoofdstad, Elsene en de gelegenheden van het nachtleven en de betrokkenen daarbij. Uitbaters van uitgaansgelegenheden die dit charter onderschrijven, nemen deel aan follow-upcomités die uitgroeien tot een bevoorrecht forum voor dialoog tussen de administratie en de uitgaansgelegenheden, met als doel collectief en proactief oplossingen te zoeken voor problemen die rijzen op het vlak van beheer en openbare rust.
2. **Samenwerking met omwonenden en plaatselijke gemeenschappen** : sommige clubs en clubbinglocaties werken samen met de gemeenschappen in hun buurt om positieve relaties op te bouwen en in te gaan op wat hen bezighoudt. Dat kan door de deuren te openen voor buurtevenementen of die zelf te organiseren, door ondersteuning van lokale ondernemingen en door de leden van de gemeenschap de kans te bieden om deel te nemen aan het clubleven (open days, gratis tickets enz.).
3. **Initiatieven voor het behoud van de clubcultuur** : Clubs, artiesten, musea en archieven trachten stilaan de geschiedenis en de culturele betekenis van clubbing te bewaren, met name door archiveringsprojecten, tentoonstellingen en educatieve programma's. Dat draagt bij tot het vergroten van bewustzijn over het belang van de clubcultuur in onze samenleving en bevordert de leefbaarheid ervan op langere termijn.
4. **Aanzetten tot meer kennis van het nachtleven, via studies, enquêtes en kaarten**
5. **Administratieve en financiële ondersteuning**: Sommige administraties en overheden bieden clubs administratieve ondersteuning, toolkits of opleidingen om hen te helpen hun activiteiten voort te zetten en hun groei en ontwikkeling te ondersteunen (bv. opleidingen over geluidsversterking).
6. **Sensibilisering van overheden en burgers** door de talrijke meerwaarden die de sector biedt, door de *Brussels By Night Federation*.

7. REFERENTIES (links voor informatiedoeleinden, verstrekt bij de invoering van de toepassing)

7.1. . ANDERE INVENTARISSEN

Staat het element vermeld in een inventaris van de Federatie Wallonië-Brussel of van Vlaanderen?

Nee.

Is het element erkend bij de UNESCO of in een ander programma?

Nee

7.2. REFERENTIES

7.2.1. BIBLIOGRAFIE

- Basso Julia C. Basso, Medha K., Satyal en Rachel Rugh. 2021. *Dance on the Brain: Enhancing Intra and Inter-Brain Synchrony*. Frontiers in human neuroscience. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7832346/>
- Cocquebert, Vincent. 2021. *La Civilisation du Cocon. Pour en finir avec la tentation du repli sur soi*. Paris, Arkhe.
- Foessel, Michael. 2017. *La nuit, vivre sans témoin*. Paris: Editions Autrement.
- Guérin Florian, Hernandez Edna & Montandon Alain. *Cohabiter les nuits urbaines. Des significations de l'ombre aux régulations de l'investissement ordinaire des nuits*. 2018, Paris, L'Harmattan.
- Peltier, Jérémie. 2021. *La fête est finie?* Paris, Éditions de l'Observatoire.
- Thornton, Sarah. 1995. *Club Cultures: Music, Media and Subcultural Capital*. Polity; 1st edition, Hanover, Univerity press of new England.
- Vaudrin Marie Claude. 2004. *La musique techno ou le retour de Dionysos. Je rave, tu raves, nous rêvons*. Paris, L'Harmattan

7.2.2. Artikels

- Livet Pierre. 2018. *Patrimoine culturel immatériel et processus sociaux*. Nouvelle revue d'esthétique, 21, 61-72. 2018. Presse universitaire de France.
- Zacharie Didier, Quest ce que la club culture? In : Le Soir, 18.11.2021. <https://www.lesoir.be/407132/article/2021-11-18/quest-ce-que-la-club-culture>

7.2.3. In de Media

- Documentaire over de diversiteit van het Belgisch en Brussels nachtleven <https://www.rtbef.be/article/a-voir-un-docu-de-11-minutes-sur-la-diversite-de-la-vie-nocturne-belge-10409841>
- Het magazine Vice heeft een volwaardige rubriek "Culture Club" <https://www.vice.com/fr/topic/culture-club>
- Recenter maakte de VRT van een aflevering in zijn reeks "Those were the days" (<https://www.vrt.be/vrtnu/a-z/those-were-the-days/1/those-were-the-days-s1a4/>) een eerbetoon aan de ongebruikelijk lange levensduur voor een cultuurplek als deze.
- *Elle Magazine* over de Spirito en de Mirano als " tempels van de nacht" <https://www.elle.be/fr/358274-bruxelles-deux-temples-de-la-nuit-ou-la-fete-se-reinvente-au-feminin.html>

- *Mirano 80, l'Espace d'un rêve* is een op RTBF beschikbare documentaire Beschrijving: "De hippe discotheek Mirano Continental heeft met zijn vele gezichten meerdere generaties geïnspireerd. Via archiefmateriaal en getuigenissen laat deze film ons opnieuw het epos beleven van een unieke Brusselse discotheek en worden we ondergedompeld in de artistieke sfeer van de jaren 80." <https://auvio.rtbf.be/emission/mirano80-lespace-dun-reve-20321>
- In 2007 zette het Duitse medium Telekom Electronic Beats *de Fuse* in de schijnwerpers in een Club Special documentaire: *Fuse Brussels* (Electronic Beats TV) 2007 (<https://www.youtube.com/watch?v=B97kzFXtkd4>).
- Rave the Planet. Techno goes UNESCO. <https://www.ravetheplanet.com/en/techno-goes-unesco/>
- Kent-Smith Jasmine. Techno culture in Zurich now considered part of Unesco's intangible cultural heritage. Celebrating the importance of dance music in the Swiss city. 2017. <https://mixmag.net/read/techno-culture-in-zuerich-is-now-listed-as-part-of-unescos-intangible-cultural-heritage-news>

7.2.4. Tentoonstellingen

- *Fuse, Exposition Echoing Through Eternity*, 09-18.04.2021, <https://www.brussels.be/exhibition-echoing-through-eternity>
- Het Brussels designmuseum. Tentoonstelling *Night Fever.. Designing Club Culture. 1960-today*. 21.11.2018 - 05.05.2019. <https://designmuseum.brussels/en/exhibitions-night-fever/>
- Cultureel centrum Hageltoren, Brussel. Tentoonstelling *Egrogore –Bruxelles*, 22.03 - 29.04.2023, <https://hageltoren.be/node/363>

7.2.5. Archief

- Interview Paul Sterck, stichter van Mirano in de jaren 80. (vice.com) <https://www.vice.com/fr/article/wxdya4/archives-nightlife-bruxelles-mirano-paul-sterck>
- Getuigenissen van vaste klanten van Dirty Dancing feestjes in Mirano. <https://www.vice.com/nl/article/j5y7x3/vaste-klanten-van-mirano-over-de-legendarische-dirty-dancing-avonden>
- Jozef Deville. Documentaire "The Sound of Belgium", 2012 (https://www.youtube.com/watch?v=ktv5Vh112_M)
- Red Bull Music documentaire "*Fuse*": The History Of Belgium's Premier Techno Club' (<https://www.youtube.com/watch?v=Yl1RzG5Lxns&t=1391s>)

7.2.6. STUDIES

- Dr. Marlen Komorowski. Reprise post-pandémique des industries culturelles et créatives. 2020. HUB / VUB - SMIT. Bruxelles. <https://hub.brussels/fr/etude-les-industries-culturelles-et-creatives-a-bruxelles/>
- Club Commission Study. "Club Culture Berlin" <https://www.clubcommission.de/club-culture-study/>
- Perception study Brussel-Capital Region. 2021. Ipsos. <https://www.visit.brussels/fr/presse/fait-et-chiffres/Perception-Study-Brussels-Capital-Region-aout-2021>

7.3. LINK NAAR DE WEBSITE

Brussels By Night Federation: <https://www.brusselsbynightfederation.be/>

8. MOTIVATIE VAN DE AANVRAAG

De aanvraag om de clubcultuur op te nemen in de inventaris van het immaterieel cultureel erfgoed van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is hoofdzakelijk ingegeven door de wens om de culturele erfgoedwaarde en de bijdrage ervan aan de Brusselse identiteit te erkennen.

Clubbing krijgt vaak media-aandacht door de problemen waarmee het te maken heeft. Het verdient evenwel erkenning vanwege de culturele, maatschappelijke en economische aspecten, en dat geldt ook voor alle vaardigheden, kennis en knowhow die nodig zijn voor het bestaan ervan.

Clubs zoals ze van oudsher bekend zijn en die de ontwikkeling en het bestaan van de clubcultuur mogelijk hebben gemaakt, worden nu door verschillende factoren bedreigd. Door de culturele dimensie van clubs en hun toegevoegde waarde voor de samenleving te erkennen, kunnen we werken aan de bewustwording van hun sociale en culturele roeping, aan het belang van archivering en documentatie en de noodzaak om de kennis over de clubcultuur vergroten en op die manier beter in te spelen op de noden van een duurzaam, veilig en inclusief beheer.

9. INSTEMMING EN DEELNAME

Verduidelijken hoe de informatie in dit formulier ingezameld werd met de medewerking van de betrokken gemeenschap, groep of individuen.

De auteurs van dit formulier zijn Alya Dirix, Lorenzo Serra, Olivier Arendt, Thierry Coppens.

De informatie en middelen die erin voorkomen, zijn verzameld met de medewerking van de gemeenschap: namelijk de zaakvoerders van *de Fuse* (naast de organisatoren zelf getuigden ook veel artiesten en bezoekers), van de Mirano, de Spirito, La Cabane, de C12, Madame Moustache, en het Brussels Design Museum, de studies van 24hBrussels en het artistiek werk, de archieven en andere bronnen van Antoine Grenez.

De aanvraag heeft de steun van de Brusselse Nachtraad en in het bijzonder van de *Brussels By Night Federation*, Visit.brussels, 24hBrussels en de Brusselse horecafederatie. Om deze aanvraag uit te voeren, vond er een dialoog plaats tussen Urban Brussels en de klant.

Er werd een dialoog gevoerd tussen Urban Brussels en de projectleider om tot de vraag te komen.

De gegevens op dit formulier zijn verstrekt door de gemeenschap. Mochten er ondanks alle zorgvuldigheid toch fouten in staan, laat het ons dan weten, zodat we ze indien nodig kunnen corrigeren.